

ผู้นำ มติมหาชน และสื่อมวลชน

มุซาโคจิ คินฮิเด เคยแสดงทัศนะไว้ว่า ในกระบวนการกำหนดนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่น โดยทั่วไปแล้วเป็นวงจรถูกที่เกี่ยวกับคณะรัฐมนตรี รัฐสภาและมติมหาชน แต่ในทางปฏิบัติจริง ๆ แล้ววงจรถูกกำหนดนโยบายต่างประเทศมีความเกี่ยวข้องกับคาบฏสัมพันธมิตรต่อกันและการประนีประนอมอย่างซับซ้อน ระหว่างกลุ่มย่อยในพรรคเสรีประชาธิปไตย ข้าราชการชั้นสูงในกระทรวงสำคัญ ๆ บางกระทรวง และนักธุรกิจชั้นนำ¹ ยิ่งกว่านั้นกระบวนการนี้ยังมีความอ่อนไหวต่อปฏิริยาของสหรัฐอเมริกาและความสนับสนุนของมหาชนต่อกิจกรรมต่างประเทศ โดยเฉพาะการมีความสัมพันธ์กับจีน²

ลอว์เรนซ์ เบียร์ กล่าวเรื่องนี้ได้อย่างถูกต้องตรงที่ว่า แต่ดั้งเดิมมานั้นญี่ปุ่นมีความผูกพันกับสหรัฐอเมริกาอย่างแนบแน่นใน 3 ลักษณะ คือลักษณะแรกหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นตกอยู่ภายใต้การควบคุมของสหรัฐอเมริกาจนถึงปี พ.ศ. 2498 จึงเป็นไปได้มากที่สุดทีเดียวว่า ญี่ปุ่นไม่ค่อยมีอิสระในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ ลักษณะที่สองญี่ปุ่นได้รับความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจจากสหรัฐอเมริกาโดยตลอดตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึง พ.ศ. 2513 กล่าวคือในระยะแรกได้รับความช่วยเหลือในรูปของการให้ความช่วยเหลือต่าง ๆ เช่น ให้เงินช่วยเหลือหรือการสั่งซื้ออุปกรณ์ต่าง ๆ เข้าไปใช้ในสงครามเกาหลีและสงครามเวียดนามและในระยะต่อมาได้รับความช่วยเหลือในรูปของการค้าขายอย่างเสรีเปรียบ (คือตลาดสหรัฐอเมริกาเป็นตลาดเสรีกว่าตลาดญี่ปุ่น) และลักษณะสุดท้าย ญี่ปุ่นมีสนธิสัญญาความมั่นคงร่วมกับสหรัฐอเมริกามาจนถึงปี พ.ศ. 2513 นั้นหมายความว่าญี่ปุ่นจะทำอะไรไปโดยสหรัฐอเมริกาไม่รับรู้ด้วยไม่ได้ ดังนั้น

¹Mushakoji Kinhide, "The Thought and Behavior of Japan's Diplomats," Journal of Social and Political Ideas in Japan, (April 1966) pp. 21 - 2

²Lawrence W. Beer, "Some Dimensions of Japan's Present and Potential Relation with Communist China," Asian Survey 9 (March 1969), p. 165.

การศึกษาผู้นำ ขติมทาชน และสื่อมวลชนของญี่ปุ่น จึงไม่อาจหลีกเลี่ยงเกี่ยวกับการศึกษาผลที่ เกี่ยวข้องกับสหรัฐอเมริกาไปด้วย

ผู้นำทางการเมือง

การศึกษาผู้นำทางการเมือง อันแยกจากหัวข้อพรรคการเมืองและสถานการณทางการเมือง การเมืองภายในญี่ปุ่นก็เพราะว่า จุดเน้นของการศึกษาไม่เหมือนกัน กล่าวคือ การศึกษาพรรค การเมืองและสถานการณการเมือง เป็นการ เน้นที่กลุ่มการเมืองและสถานการณทางการเมืองที่ เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2514 - 15 แต่การศึกษาผู้นำทางการเมือง เป็นการ เน้นตัวบุคคลใน ระดับผู้นำของประเทศสูงสุด ซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่มีอิทธิพล เทนือพฤติกรรมของบุคคลภายในหมู่คณะ ของตนหรือภายในประเทศของตน หรือเป็นผู้ที่มีอำนาจมากกว่าคนสามัญทั่วไป³ ผู้นำทางการเมือง จึงอยู่ในฐานะที่จะชี้นำประเทศไปสู่ทางใดทางหนึ่งได้ และในทางทฤษฎีนั้น การศึกษาผู้นำทาง การเมืองมักเริ่มด้วยการศึกษาประสพการณของผู้นำ ก่อนที่จะก้าวขึ้นมา เป็นผู้นำของประเทศ⁴ คิดตามด้วยข้อมูลข่าวสารที่ผู้นำรับอยู่เป็นประจำ รวมทั้งค่านิยมส่วนตัวของผู้นำ ซึ่งตัวแปรเหล่านี้ มักมีผลต่อการตัดสินใจต่อนโยบายต่าง ๆ ของประเทศ⁵

อย่างไรก็ดี การศึกษาผู้นำทางการเมืองของญี่ปุ่น เราจะไม่ศึกษาตามตัวแบบทาง ทฤษฎีที่กล่าวมาทั้งหมด เพราะเป็นเรื่องที่หนักไปทางจิตวิทยาและการปะติดปะต่อเรื่อง ระหว่าง ประสพการณและการรับรู้ข่าวสาร กับการตัดสินใจในนโยบายต่างประเทศก็กระทำได้ลำบากมาก ซึ่งต้องพึ่งการตีความ และถ้าตีความมากไปจะเบี่ยงการเดาสุ่มอย่างไร้สาระ ดังนั้น การศึกษาผู้นำ ทางการเมืองของญี่ปุ่นจึงจะมุ่งหนักไปทางทัศนคติที่มีต่อจีนเลยทีเดียว แต่เนื่องจากผู้นำของญี่ปุ่น

³ Alfred de Gracia, The Elements of Political Science (New York : Alfred A. Knopf, 1952), p. 66.

⁴ Henry Kissinger, "Domestic Structure and Foreign Policy," in International Politics and Foreign Policy (New York : The Free Press, 1965), p. 257.

⁵ Trevor Taylor (ed.), Approaches and Theory in International Relations (New York : Longman, 1978), pp. 141 - 45.

มีความอ่อนไหวต่อการรับรู้อำนาจของผู้นำสหรัฐอเมริกามาก เพราะมีความผูกพันกันหลายด้าน
ทัศนะของผู้นำญี่ปุ่นที่มีต่อจีนจึงมีความ เกี่ยวพันไปถึงทัศนะที่มีต่อสหรัฐอเมริกาอย่าง แยกกัน
ไม่ออก ในทางกลับกันทัศนะของผู้นำจีนที่มีต่อญี่ปุ่นก็มีความ เกี่ยวพันไปถึงสหรัฐอเมริกาด้วย

การที่จะรู้ว่านายกรัฐมนตรีของญี่ปุ่นคนใดมีบทบาทต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศ
ต่อจีนมากน้อยเพียงใด เราอาจจะวินิจฉัยได้จากทัศนะต่อจีนของอดีตนายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นที่
สำคัญ ๆ ก่อนปี พ.ศ. 2515 และนายกรัฐมนตรีของญี่ปุ่นที่ดำรงตำแหน่งอยู่ในปี พ.ศ. 2515
คือ นายโยชิคะ นายคิชิ นายอิเคดะ นายซาโดยามา นายซาโตะ และนายทานาคะ
สำหรับนายซาโตะและนายทานาคะ ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีในปี พ.ศ. 2515 จะได้ศึกษา
อย่างละเอียด เพื่อแสดงให้เห็นว่าทัศนะของทั้งสองฝ่ายนี้ จะสามารถเป็นปัจจัยเสริมสร้าง
ให้ญี่ปุ่นสถาปนาความสัมพันธ์กับจีนหรือไม่ ส่วนคนอื่น ๆ จะกล่าวเพียงสังเขปเท่านั้น

1. ทัศนะต่อจีนของอดีตนายกรัฐมนตรีที่สำคัญของญี่ปุ่น

1.1 นายกรัฐมนตรีโยชิคะ เป็นนักการทูตที่มีความสามารถสูงในการเจรจา
ความเมือง โดยสามารถเข้าไปมีบทบาทในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ (พ.ศ. 2490) ร่วมกับ
ฝ่ายยึดครองญี่ปุ่น แต่นายโยชิคะก็ต้องประสบกับปัญหายุ่งยากใจอยู่ไม่น้อย เกี่ยวกับปัญหาสองจีน
ซึ่งเริ่มเป็นปัญหามาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2494 กล่าวคือเป็นปีที่สหรัฐอเมริกาและประเทศสัมพันธมิตร
อื่น ๆ ได้ร่วมลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพกับญี่ปุ่น เพื่อยุติการยึดครองญี่ปุ่นที่นครซานฟรานซิสโก
โดยที่ไต้หวันได้รับเชิญให้เข้าร่วมลงนามในครั้งนี้นั้น⁶ แต่มิได้หมายความว่า ญี่ปุ่นจะหมด
ปัญหาในเรื่องสองจีน เพราะญี่ปุ่นยังไม่อาจจะตัดสินใจได้ว่า ควรจะรับรองรัฐบาลจีนหรือรัฐบาล
ไต้หวันว่าเป็นรัฐบาลที่ชอบธรรม ในที่สุดนายกรัฐมนตรีโยชิคะได้เลือกทำสนธิสัญญาสันติภาพกับ
ไต้หวันอย่างเป็นทางการเป็นเอกเทศ เมื่อวันที่ 28 เมษายน 2495 โดยที่นายโยชิคะยังมีความกังวลใจใน
เรื่องนี้อยู่มาก ดังจะสังเกตได้จากสาส์นที่มีถึงนายจอห์น ฟอสเตอร์ คัลเลส รัฐมนตรีต่างประเทศ
ของสหรัฐอเมริกา ในวันที่ 24 ธันวาคม 2494 ว่า ข้อกำหนดในสนธิสัญญาที่จะลงนามกันระหว่าง
ญี่ปุ่นกับรัฐบาลจีนคณะชาติ ใช้กับอาณาบริเวณที่ครอบครองอยู่แล้วกับบริเวณที่มีการครอบครอง

⁶ Harold C. Hinton, Communist China in World Politics (Chicago :
Houghton Mifflin, 1976), p. 372.

ในอนาคตโดยรัฐบาลจีนคณะชาติเท่านั้น⁷

การที่นายโยชิคะมีทัศนคติเช่นนี้อาจจะเป็น เพราะญี่ปุ่นต้องพึ่งพิงสหรัฐอเมริกาอย่างมากอยู่ในขณะนั้น เมื่อสหรัฐอเมริกาดำเนินนโยบายจีนเดียวคือจีนคณะชาติ ญี่ปุ่นจำต้องเห็นดีเห็นงามไปด้วย แม้ว่านายโยชิคะเองจะไม่ค่อยเห็นด้วยทั้งหมด แต่ส่วนที่เห็นด้วยก็คงมี เพราะนายโยชิคะ เป็นนักการทูตแนวอนุรักษนิยม ซึ่งเป็นแนวที่ตรงกันข้ามกับคอมมิวนิสต์

1.2 นายกรัฐมนตรีซาโตยามา เป็นผู้ที่มีทัศนคติเสรีนิยม ซึ่งไม่ค่อยเห็นด้วยกับนายโยชิคะในปัญหาสองจีน นายซาโตยามาเคยประกาศว่าจะไปเยือนจีนและพบปะเจรจากับนายโจว เอินไหล เมื่อปี พ.ศ. 2499 เพราะเขาได้ปูทางไว้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2498 โดยส่งนายทาคาซากิ ทาชิโนซุเกะ (Takasaki Tatsunosuke) ซึ่งเป็นผู้อำนวยการสำนักงานวางแผนเศรษฐกิจ ไปพบกับ โจว เอิน ไหล ที่มณฑล ประเทศอินโดนีเซียซึ่งกำลังมีการประชุมระหว่างประเทศอยู่ในขณะนั้น แต่ยังไม่ทันที่จะได้ไปเยือนจีน นายซาโตยามา ก็ประสบความสำเร็จในการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตขึ้นปกติกับสหภาพโซเวียต โดยได้เดินทางไปลงนามในข้อตกลงสันติภาพที่กรุงมอสโก ซึ่ง เป็นความพยายามที่จะแก้ไขสถานการณ์ตึงเครียดกับสหภาพโซเวียตที่ทำการประท้วงสหรัฐอเมริกาในการลงนามสนธิสัญญาสันติภาพกับญี่ปุ่นที่นครซานฟรานซิสโก โดยไม่เชิญสหภาพโซเวียตเข้าร่วมด้วย แต่นายซาโตยามาก็ไม่ประสบความสำเร็จในการลดความตึงเครียดกับจีนได้ เพราะในปี พ.ศ. 2498 นายกรัฐมนตรีโจว เอิน ไหล ได้กล่าวว่า "จีนขอสงวนสิทธิ์ที่จะเรียกร้องเอาค่าปฏิกรรมสงครามจากญี่ปุ่น เพื่อที่จะชดเชยชาวจีนผู้ซึ่งไม่สามารถลิ้มรสความสุขและภัยที่ได้รับจากน้ำมือของเหล่าทหารญี่ปุ่นได้"⁸ แม้ว่านายซาโตยามามีท่าทีที่เป็นมิตรต่อจีนพอสมควร แต่เวลาของการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีน้อยเกินไป เพราะ

⁷U.S. Department of State, Bulletin, 26 (January 1951), p. 120.
or Peter O. Mueller and Douglas A. Ross, China and Japan: Emerging Global Powers (New York : Praeger Publishers, 1975), p. 116.

⁸Morinosuke Kajima, A Brief Diplomatic History of Modern Japan (Tokyo : Charles E. Tuttle, 1970), p. 148.

ในปี พ.ศ. 2499 เขาได้ล้มป่วยลงและได้ลาออกจากตำแหน่งประธานของพรรคเสรีประชาธิปไตย
ในปีนั้น ถ้านายฮาโดยามามีเวลามากกว่านี้ เขาอาจจะไปเยือนจีนตามคำประกาศก็ได้

1.3 นายกรัฐมนตรีคิชิ เคยเป็นอาชญากรสงคราม โดยถูกจำคุกจนถึงปี พ.ศ.
2491 และสามารถรอดพ้นคดีออกมาได้อย่างหวุดหวิด ทักษะของนายคิชิจึงเปลี่ยน เป็นนิยม
สหรัฐอเมริกาอย่างมาก ในขณะเดียวกันก็ต่อต้านประเทศคอมมิวนิสต์ด้วย ดังจะเห็นว่า
นายกรัฐมนตรีคิชิ เป็นผู้ลงนามในสนธิสัญญารักษาความมั่นคงร่วมกับสหรัฐอเมริกาท่ามกลางเสียง
คัดค้านอย่างรุนแรงจากประชาชน เมื่อปี พ.ศ. 2502 จนก่อให้เกิดการชุมนุมประท้วงครั้งใหญ่
ในเดือนพฤศจิกายน 2502

แม้ว่านายคิชิจะมีทักษะต่อต้านคอมมิวนิสต์อย่างมาก แต่ในทางเศรษฐกิจนั้น
นายคิชิยังเล็งเห็นประโยชน์ของการค้าขายกับจีน ดังจะเห็นได้ว่า นายคิชิ เห็นด้วยกับรัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงต่างประเทศคือนายฟูจิยามา อาอิชิโร (Fujiyama Aiichiro) ที่พยายามจะมี
ความสัมพันธ์อันดีกับจีน โดยการส่งคณะผู้แทนไปปักกิ่งเพื่อเจรจาทางการค้าเหมือนกับนายกรัฐมนตรี
ฮาโดยามาที่ส่งนายทาคาซากิไปปักกิ่ง แสดงว่า ตั้งแต่สมัยนายกรัฐมนตรีฮาโดยามา เป็นต้นมา
ญี่ปุ่นเริ่มดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศแบบแยกการเมืองออกจาก เศรษฐกิจ ทักษะ เช่นนี้
ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับจีนไม่ตึงเครียดจนเกินไปก็ได้

1.4 นายกรัฐมนตรีอิเคดะ มีความคิดเห็นว่าญี่ปุ่นเป็นหมู่ เกาะที่ยากจนจึง
ต้องสร้างประเทศอีกมาก ภายหลังจากความบอบช้ำจากสงครามและต้องพัฒนาให้กลายเป็น
ประเทศอุตสาหกรรมให้ได้ เมื่อญี่ปุ่นสามารถสร้างตัวเองจนกลายเป็นชาติอุตสาหกรรม นายอิเคดะ
กลับมีความคิดว่า ญี่ปุ่นอาจจะต้องมีความรับผิดชอบต่อโลกมากขึ้นตามการคาดหมายของมหาอำนาจต่าง ๆ
การเพิ่มบทบาทในระหว่างประเทศมากขึ้นของญี่ปุ่นโดยความเอื้อเฟื้อของมหาอำนาจ เป็นเพราะ
ความยอมรับในความสำเร็จทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น ญี่ปุ่นจึงน่าจะอยู่ในฐานะที่จะมีอิสระมากขึ้นใน
การดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยเฉพาะเรื่องเศรษฐกิจ ซึ่งด้านเศรษฐกิจนี้ควรลด
ความผูกพันกับสหรัฐอเมริกากลางได้บ้าง ทำให้นายอิเคดะมีนโยบายเสรียิ่งขึ้นต่อจีน

นายอิเคดะเคยมีความคิดว่าจะหาทางสถาปนาความสัมพันธ์กับจีนในชั้นปกติ
ดังจะเห็นได้จากการส่งมัตซุมุระ เคนโซ (Matsumura Kenzo) ไปพบ เลี้ยวเจิงจื่อ เพื่อยืนยัน

ข้อตกลง เลี้ยว - ทาคาซากิ ซึ่งจะมีผลบังคับใช้ในปี พ.ศ. 2506 - 2510⁹ โดยทำข้อตกลงกันไว้ตั้งแต่สมัยนายกรัฐมนตรีฮาโตยามา แต่หลังจากกลับจากการเยือนสหรัฐอเมริกา นายกรัฐมนตรีอิเคดะเริ่มมีความไม่แน่ใจว่า การมีความสัมพันธ์ทางการเมืองกับจีนจะถึงเวลาสมควรแล้ว ประกอบกับการต่อต้านของกลุ่มขวาเก่าในพรรคเสรีประชาธิปไตยที่นิยมได้ทัน ทำให้นายอิเคดะเป็นนายกรัฐมนตรีคนแรกของผู้เฒ่าที่ประกาศหลักการเซอิเคอิ บุนริ (Seikei bunri) ซึ่งเป็นนโยบายต่างประเทศที่ให้แยกการเมืองออกจากเศรษฐกิจ ในปี พ.ศ. 2507 ทำให้นายอิเคดะสามารถรักษาความสัมพันธ์ทางการทูตกับไต้หวันและความสัมพันธ์ทางการค้าแบบเอกชนกับจีนได้ในเวลาเดียวกัน¹⁰ กล่าวคือในขณะที่นายอิเคดะส่งผู้แทนไปไทเปเพื่อความมั่นใจกับเจียงไคเช็คว่า ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างญี่ปุ่นกับจีนยังอยู่ในวงจำกัด เขาก็ประกาศว่านโยบายที่ญี่ปุ่นมีต่อจีนจะไม่กระทบต่อสหรัฐอเมริกาอย่างแน่นอน และปฏิเสธสหรัฐอเมริกาที่จะให้ญี่ปุ่นลดความผูกพันทางเศรษฐกิจกับจีน¹¹

จากการศึกษาทัศนะของอดีตนายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นต่อจีนพบว่า มีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกับจีนอย่างมาก และกล่าวได้ว่า อดีตนายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นทั้ง 4 คนที่ได้ศึกษาผ่านมา ต่างพยายามที่จะดำเนินการค้าขายกับจีนอย่างต่อเนื่อง โดยไม่ฟังเสียงทักท้วงจากผู้นำของไต้หวันและสหรัฐอเมริกา นายกรัฐมนตรีบางคนดำเนินนโยบายคืบหน้าถึงกับจะเดินทางไปเยือนจีน แต่คงคิดขั้ที่มีปัญหาซึ่งเกรงว่าอาจจะเกิดการขัดแย้งกับสหรัฐอเมริกาได้ จึงยังคงทำทีเป็นมิตรทางด้านเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี เรามีหลักฐานที่ศึกษาผ่านมาใน

⁹ Toshio Yoshimura and Koji Nakamura, "Back Door to Peking," Far Eastern Economic Review, No. 5, 1971.

¹⁰ "Prime Minister Ikeda's Administrative Policy Address to the 46 th Ordinary Session of Diet, January 21, 1964," Contemporary Japan 28 (September 1964), pp. 209 - 13.

¹¹ Dennis T. Yasutomo, "Sato's China Policy, 1964 - 1966," Asian Survey 17 (June 1977), p. 532.

บทที่ 4 และ 5 ว่า ในช่วงที่นายกรัฐมนตรีที่สำคัญทั้ง 4 ท่านยังดำรงตำแหน่งอยู่ กลุ่ม ขวา เก้าภายในพรรค เสรีประชาธิปไตยกำลังมีอำนาจมาก ซึ่งคง เป็นแรงผลักดันที่สำคัญ ที่ทำให้นายกรัฐมนตรีทั้ง 4 ไม่อาจกระทำอะไรได้โดยอิสระมากนัก ต่อไปจะศึกษา นายกรัฐมนตรีชาโตะซึ่ง เป็นนายกรัฐมนตรีที่สำคัญคนที่ 5

2. ทัศนคติของนายกรัฐมนตรีชาโตะต่อจีน

นายชาโตะสำเร็จการศึกษาสาขาการเมืองและกฎหมายจากมหาวิทยาลัยโตเกียว แล้วเข้ารับราชการในกระทรวงการขนส่ง ต่อมาเบนเซ็มซิวิต เข้าสู่วงการเมือง โดยการชักนำ ของนายโยชิคะเข้าสู่พรรคเสรีนิยม และได้ผ่านประสบการณ์ในตำแหน่งทางการเมืองต่าง ๆ เป็นต้นว่า เลขาธิการคณะรัฐมนตรี (2491) ประธานกรรมการนโยบายพรรค (2492) รัฐมนตรี กระทรวงไปรษณีย์ (2494) รัฐมนตรีกระทรวงโยธาธิการ คลัง อุตสาหกรรมและการค้าระหว่าง ประเทศ และผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตำแหน่งสุดท้ายก่อนที่จะได้รับ เลือกตั้ง เป็นนายกรัฐมนตรีคือ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังของรัฐบาลคิชิ

ภูมิหลังของนายชาโตะนั้นน่าสนใจเกือบทุกด้าน นอกจากด้านการศึกษาและด้าน การเมืองแล้ว ซิวิตครอบครัวและเพื่อน ๆ ก็น่าสนใจมาก กล่าวคือ นายชาโตะมีพี่ชาย 2 คน คนแรกเป็นนายพลเรือแห่งราชนาวิกโยธิน และคนที่สองซึ่งต่อมาไปเป็นบุตรบุญธรรมของตระกูล คิชิคือนายกรัฐมนตรีคิชิ โนบุซุเกะ มีนายกรัฐมนตรีอิคะเคะเป็นเพื่อนร่วมชั้นสมัยอยู่ที่โรงเรียน เตรียมอุดมของรัฐบาลในจังหวัดคุมาโมโตะ มีพี่เขยคือนายชิเนมิตซึ ชิโระ (Tsunmitsu Shiro) แห่งธนาคารชินวา และนายฮารา ฮิเดคุม่า (Hara Hidekuma) แห่งอุตสาหกรรมโคอิอิอิเล็กทริก ซึ่งเป็นนักธุรกิจชั้นนำของญี่ปุ่น¹² นอกจากนั้นบิดาของนายชาโตะยังเป็นพ่อค้าซาเคะ (sake) ที่มั่งคั่งอีกด้วย ด้วยความสามารถส่วนตัวและฐานทางสังคมที่ดีเยี่ยม ทำให้นายชาโตะเป็นนายกรัฐมนตรี ญี่ปุ่นที่นานที่สุดในประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยเมอิจิ เป็นต้นมา การศึกษาทัศนคติของนายชาโตะจึงต้อง คำนึงถึงสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ด้วย เพราะจะเป็นฐานสำคัญของการวิเคราะห์ในลำดับถัดไป

เนื่องจากนายกรัฐมนตรีชาโตะดำรงตำแหน่งอยู่ถึงเกือบ 8 ปี และในระยะ เวลา 8 ปี ทัศนคติของนายชาโตะต้องมีการเปลี่ยนแปลงบ้างไปตามสถานการณ์ของโลก

¹²Fukui, Party in Power, p. 124.

ซึ่งจะมีผลกระทบต่อทัศนะที่นายซาโคะมีต่อจีนด้วย จึงขอแบ่งช่วงการศึกษาทัศนะของนายซาโคะที่มีต่อจีนออกเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงแรกตั้งแต่ พ.ศ. 2507 - 2511 ซึ่งเกิดเหตุการณ์สำคัญ คือ จอห์นสันช็อก (Johnson's shock) และช่วงสองตั้งแต่ พ.ศ. 2512 - 2515 ซึ่งเกิดเหตุการณ์สำคัญ คือ นิกสันช็อก (Nixon's shock) การช็อกทั้งสองครั้งมีผลกระทบต่อทัศนะที่นายซาโคะมีต่อจีนมาก

2.1 ทัศนะของนายซาโคะต่อจีน พ.ศ. 2507 - 2511 นายโคเนลด์

เฮลล์แมนน์ (Donald C. Hellmann) ได้เคยตั้งข้อสังเกตไว้ว่า เราไม่อาจจะด่วนตีความว่าญี่ปุ่นมีท่าทีที่เป็นมิตรกับจีนหรือเฉยเมยต่อจีน เพราะที่จริงแล้วญี่ปุ่นจำต้องอคทนต่อเรื่องนี้อย่างมาก เนื่องจากบทบาทของญี่ปุ่นเกี่ยวกับเรื่องนี้เกิดจากแรงผลักดันสองด้านคือ ด้านหนึ่งมาจากความต้องการของจีนเอง และด้านหนึ่งมาจากการเมืองโลกที่ผันแปรไป¹³ หรืออาจกล่าวได้ว่า ญี่ปุ่นไม่เคยมีนโยบายเกี่ยวกับจีนโดยตรงเลย¹⁴

ความจริงแล้ว นายเฮลล์แมนน์อาจจะพูดถูกตรงที่ว่า หลังจากนายซาโคะเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2507 เขาก็ได้พยายามเปลี่ยนแปลงนายกรัฐมนตรีก่อน ๆ คือมีปฏิกริยาต่อจีนแบบกลาง ๆ และนายซาโคะมีท่าทีว่าจะได้พยายามปรับปรุงความสัมพันธ์กับจีนให้ดีขึ้น แต่ต้องประสบกับความล้มเหลวเพราะถูกแรงผลักดันจากวอชิงตันเกี่ยวกับสงครามเวียดนาม ซึ่งกำลังทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น กับถูกแรงผลักดันจากปักกิ่ง ซึ่งเป็นเวลาเดียวกับการกระแสการปฏิวัติวัฒนธรรมในจีนกำลังขึ้นสูง ความล้มเหลวนั้นนายเฮลล์แมนน์ยกให้แก่สถานการณ์การเมืองระหว่างประเทศเป็นสำคัญ ซึ่งจะได้พิจารณาในบทต่อไป แต่มีอยู่จุดหนึ่งที่นำตั้งข้อสังเกตก็คือ ทัศนะของนายซาโคะต่อจีนในช่วงนี้เป็นอย่างไร โดยพิจารณาจากการที่นายซาโคะทำสงครามเวียดนามมาคิดคำนึงแล้วมีทัศนะอย่างไรต่อจีน ซึ่งไม่ใช่เรื่องที่ว่าสถานการณ์การเมืองระหว่าง

¹³ Donald C. Hellmann, "The Confrontation With 'Realpolitik,'" in Forecast For Japan : Security in the 1970's, ed. by James W. Morley (Princeton : Princeton University Press, 1972), p. 160.

¹⁴ Donald C. Hellmann, "Japan's Relations With Communist China," Asian Survey 10 (October 1964), p. 1092.

ประเทศป็นนายชาโตะ แต่นายชาโตะมีความเห็นอย่างไรต่อเรื่องนี้ต่างหาก

โดยภูมิหลังของนายชาโตะนั้น เขาเป็นข้าราชการเก่ามาก่อน แม้จะเคยเป็นรัฐมนตรีหลายกระทรวง แต่ก็ขาดประสบการณ์ด้านต่างประเทศ โดยเฉพาะเกี่ยวกับนโยบายต่างประเทศ ดังนั้น เมื่อดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีใหม่ ๆ นายชาโตะจึงมีทัศนคติคล้ายกับนายกรัฐมนตรีอิเคดะมาก คือท่านได้ประกาศว่า ญี่ปุ่นมีความตั้งใจที่จะสนับสนุนการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ และทางวัฒนธรรมกับจีนบนพื้นฐานทางการหลักการแยกการเมืองออกจาก เศรษฐกิจ ในขณะเดียวกันก็เป็นมิตรกับไต้หวัน ทัศนคติของนายชาโตะเพิ่มจากของนายอิเคดะ มีแต่การเปลี่ยน "ทางวัฒนธรรม" เท่านั้น นอกจากนี้เหมือนกันทุกประการ แต่ที่ทำให้นายชาโตะต้องลำบากในปี พ.ศ. 2515 ก็คือ นายชาโตะเคยพูดไว้ว่าญี่ปุ่นควรแก้ปัญหาจีนด้วยความรอบคอบและไม่จำเป็นต้องควั่นคัตสินใจในตอนนี¹⁵

จุดยืนในตอนนี้นายชาโตะเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีใหม่ ๆ มีความสำคัญมากต่อการพัฒนาทัศนคติในเวลาต่อมา นายชาโตะมีความเห็นว่า แม้เราจะเป็นมิตรกับเจียง ไค - เช็ก แต่นั่นก็ไม่ได้แก้ปัญหาจีนอะไรเลย¹⁶ และนายชาโตะเคยยืนยันว่าญี่ปุ่นจะมีความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกาอย่างใกล้ชิด แต่ก็ไม่จำเป็นต้องทำให้ญี่ปุ่นหมดโอกาสที่จะมีความสัมพันธ์กับประเทศที่กำลังมีปัญหากับสหรัฐอเมริกา ซึ่งรวมถึงการมีความสัมพันธ์กับจีนด้วย¹⁷

เมื่อนายกรัฐมนตรีชาโตะเดินทางไปพบประธานาธิบดีจอห์นสันแห่งสหรัฐอเมริกา เมื่อเดือนมกราคม 2508 แนวทางของนโยบายต่อจีนระหว่างญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกายังมีช่องว่างอยู่เหมือนกัน ดังจะเห็นได้จากแถลงการณ์ร่วมของฝ่ายสหรัฐอเมริกาว่า "นโยบายของสหรัฐอเมริกาเน้นการสนับสนุนจีนคณะชาติ และมีนโยบายที่เอาจริง เอาจังกับการติดตามนโยบายทางทหารของจีนและการขยายอิทธิพลมากระทบต่อประเทศเพื่อนบ้าน อันจะนำมาซึ่งอันตรายต่อสันติภาพของเอเชีย" ส่วนนายชาโตะมีความเห็นว่า

¹⁵Contemporary Japan, 28 (June 1965), pp. 463 - 70.

¹⁶Japan Quarterly, 12 (April - June 1965), p. 147.

¹⁷Tokyo Shimbun, December 17, 1964.

นโยบายขั้นพื้นฐานของรัฐบาลญี่ปุ่นคือการรักษาความสัมพันธ์ฉันมิตรในความสัมพันธ์ทางการทูตกับรัฐบาลจีนคณะชาติ และในขณะเดียวกันก็ยังคงส่งเสริมการทำสัญญาของเอกชนซึ่งจะต้องรักษาความสัมพันธ์ทางการค้ากับจีน โดยวางอยู่บนพื้นฐานของหลักการที่ว่าให้แยกการเมืองออกจากเศรษฐกิจ¹⁸

เมื่อนายซาโตะกลับถึงโตเกียว ปรากฏว่าคณะรัฐมนตรีของเขาได้มีคำสั่งห้ามมิให้มีการส่งสินค้าบางชนิดออกไปสู่จีน นายซาโตะจึงให้มีการประชุมปรึกษาใหม่แล้วให้การสนับสนุนความสัมพันธ์ทางการค้ากับจีนต่อไป ซึ่งเป็นทัศนคติที่แจ่มชัดมากของนายซาโตะที่มีต่อจีน

เมื่อนายซาโตะเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเพียง 2 - 3 เดือน เขาได้เรียกนาย มัตซึมูระ เคนโซ มาปรึกษาเกี่ยวกับนโยบายจีน เพราะมองเห็นการณ์ไกลว่าในอนาคตทัศนคตินิยมจีนอาจทวีความรุนแรงจนกลายเป็นเสียงส่วนใหญ่ไปได้ อย่างไรก็ตามนายซาโตะได้แสดงทัศนคติแต่เพียงว่าการประชุมสุดยอดระหว่างญี่ปุ่น - จีน มีทางเป็นไปได้ในอนาคต เขาเคยพูดในรัฐสภาว่า "ถ้ามีความจำเป็น ญี่ปุ่นอาจจะให้มีการประชุมระดับคณะทูตระหว่างญี่ปุ่นกับจีนในประเทศที่สาม"¹⁹ และในเดือนมกราคม 2508 นายซาโตะได้พูดเปรยไว้ว่า "ถ้าความต้องการที่จะให้มีการจัดประชุมระหว่างซาโตะ - โจว เอิน ไทล มากขึ้น ผมก็ไม่มีเหตุผลที่จะปฏิเสธการจัดประชุมแบบนั้น" และได้เพิ่มเติมว่า "เมื่อถึงเวลาสูงงอมเหตุการณ์เช่นนั้นอาจเกิดขึ้นได้"²⁰

ดังนั้น ทัศนคติของนายซาโตะระยะแรกนี้มีลักษณะคล้ายกับนายกรัฐมนตรีฮาโตยามา ในแง่ที่ว่า เน้นการค้าเน้นทางการทูตอย่างเป็นอิสระมากขึ้นและมีความสัมพันธ์ที่ดีขึ้นต่อจีน ดังจะเห็นว่านายซาโตะได้มอบเรื่องนี้ให้กับรองประธานพรรคเสรีประชาธิปไตยคือ นายคาวาชิมา โชจิโร (Kawashima Shojiro) ดำเนินการ นายคาวาชิมานี้มีตำแหน่ง เป็นหัวหน้าผู้แถลงข่าวเกี่ยวกับกิจกรรมทางเอเชีย เขาเคยเดินทางมาเยือนประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในฐานะผู้แทน

¹⁸Department of State Bulletin, 22 (February 1965), pp. 134 - 35.

¹⁹Okamoto Fumio, Sato Seiken (Tokyo: Hakuba Shobo, 1972), p. 11.

²⁰Sankei, January 1, 1965, quoted in Yasutomo, "Sato's China Policy, 1964-1966," p. 533.

ของรัฐบาลญี่ปุ่น และได้ตกลงทำที่ความเป็นกลางของญี่ปุ่นในกรณีความขัดแย้งระหว่างอินโดนีเซีย - มาเลเซีย และที่สำคัญคือเป็นผู้แทนของญี่ปุ่นในการจัดเตรียมงานประชุมอัฟโร - เอเชีย (AA) ครั้งที่ 2 และในการประชุมเตรียมการนี้ในเดือนเมษายน 2508 นายคาวาชิมาได้พบกับนายกรัฐมนตรึ โจว เอิน ไทล ที่อินโดนีเซีย โดยประธานาธิบดีซูการ์โนเป็นผู้จัดให้พบกันในที่ทำงานของคณ นายคาวาชิมาได้เสนอที่จะเจรจากับจีนในระดับคณะทูต ส่วนโจว เอิน ไทล ตอบรับว่าจะมาเจรจาด้วยในระดับรัฐบาล นายคาวาชิมาตอบว่าจะนำเรื่องนี้เข้าหารือกับนายซาโตะและจะขอพบกับนายโจว เอิน ไทล อีกครั้งหนึ่งในที่ประชุมอัฟโร - เอเชีย ซึ่งจะจัดขึ้น ณ ประเทศ แอลจีเรีย

เมื่อนายคาวาชิมากลับญี่ปุ่น เขาได้เข้ารายงานต่อนายกรัฐมนตรึซาโตะและ ค่อมานายซาโตะได้แต่งตั้งให้เขาเป็นหัวหน้าคณะผู้แทนไปประชุมที่แอลจีเรีย แต่เหตุการณ์กลับ ไม่เป็นอย่างที่เตรียมการไว้ เมื่อเกิดรัฐประหารในแอลจีเรีย ประธานาธิบดีอาห์เหม็ด เบน เบลลา (Ahmed Ben Bella) ถูกโค่นอำนาจ และคณะรัฐประหารปฏิเสศที่จะจัดการประชุม อัฟโร - เอเชีย ขึ้นตามกำหนดเวลา เหตุการณ์นี้นำมาซึ่งผลร้ายคือความสัมพันธ์ระหว่าง ญี่ปุ่น - จีน เพราะหลังจากนี้ไม่นานนักกลุ่มขวาใหม่ที่นิยมจีนได้ลดบทบาทลงภายในพรรคเสรี ประชาธิปไตย และแน่นอนว่ากลุ่มขวาเก่าที่นิยมไต้หวันกลับมีบทบาทเพิ่มขึ้น ซึ่งตัวบ่อนทำลาย สายสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับจีนโดยตรง²¹

จนกระทั่งปลายปี พ.ศ. 2508 นายซาโตะ ได้พยายามถ่วงดุลระหว่างฝ่าย นิยมจีนกับฝ่ายนิยมไต้หวันภายในพรรคเสรีประชาธิปไตย เพราะทั้งสองฝ่ายต่างพยายามชักจูง ให้นายซาโตะมีทัศนคติโน้มเอียงไปทางตนมาตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2507 กล่าวคือฝ่ายนิยมจีนได้ก่อตั้ง กลุ่มศึกษากิจการแอฟริกา - เอเชีย (Afro - Asian Affaira Study Group) ขึ้นมาใน เดือนธันวาคม 2507 โดยมีกลุ่มมัตซุนระ กลุ่มโคโนและกลุ่มอิเคดะให้ความสนับสนุน ส่วนฝ่าย นิยมไต้หวัน ได้ก่อตั้งกลุ่มศึกษากิจการเอเชีย (Asian Affairs Study Group) ขึ้นมาใน เดือนมกราคม 2508 โดยมีกลุ่มคิซิกกลุ่มฟูตตะ และกลุ่มอิซึอิให้การสนับสนุน โชคร้ายเป็นของ ฝ่ายจีน เมื่อโคโนถึงแก่กรรมในเดือนกรกฎาคม 2508 และอิเคดะได้ถึงแก่กรรมในเดือนต่อมา

²¹Yasutomo, op. cit., p. 534.

ทำให้กำลังของฝ่ายสนับสนุนที่จะมีความสัมพันธ์กับจีนอ่อนแอลงไปมาก ทำให้ทัศนะของซาโตะ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2509 เริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากแนวทางของอิเคดะ และการเข้าผูกพันกับบริษัท ญี่ปุ่นที่เข้าไปลงทุนในไต้หวันอย่างมาก ทำให้ทัศนะของซาโตะเปลี่ยนไปอย่างมาก

อย่างไรก็ดี อาจมีผู้ตั้งคำถามว่า อะไร เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ทัศนะของ นายซาโตะนิยมจีนในคอน เริ่มเข้ามา เป็นนายกรัฐมนตรีใหม่ ๆ สาเหตุน่าจะมี 2 ประการคือ ประการแรกยึดถือแนวปฏิบัติที่นายกรัฐมนตรีคนก่อน ๆ เคยได้กระทำไว้ และประการที่สอง เกิดจากการกระทำของประธานาธิบดีจอห์นสัน ที่ทำให้นายซาโตะไม่ไว้วางใจเรื่องนี้มีอยู่ว่า หลังจากนายซาโตะเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้เพียง 2 - 3 สัปดาห์ นายวิลเลียม พี.บันดี้ (William P. Bundy) รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงต่างประเทศฝ่ายกิจกรรมตะวันออกไกล ได้วางแผนที่จะเปิดฉากการทิ้งระเบิดในเวียดนามเหนือ แผนนี้ได้มีการปรึกษากับอังกฤษ ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ ประเทศไทย องค์การสนธิสัญญาป้องกันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (SEATO) องค์การ สนธิสัญญาแอตแลนติกเหนือ (NATO) และฝรั่งเศส ยกเว้นญี่ปุ่น เพราะนายบันดี้มีความเห็นว่า ถ้าสหรัฐอเมริกาเพิ่มการปฏิบัติการในเวียดนาม ญี่ปุ่นอาจจะไม่ยอมรับโดยง่ายก็ได้ เพราะ นายซาโตะเคยกล่าวว่าสันติภาพในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่อาจได้มาด้วยการใช้กำลังทหาร เพียงอย่างเดียว นายบันดี้ได้เตือนว่าในทางตรงกันข้าม สันติภาพก็ไม่อาจได้มาโดยการ ใช้กำลังทหารเข้าปราบปรามเวียดนามได้โดยชานอยเช่นกัน²² และยังมีความเห็นว่านายซาโตะ คาดการณ์เกี่ยวกับจีนต่ำเกินไป²³

เมื่อนายซาโตะไม่ได้รับการปรึกษาเรื่องนี้ จึงไม่ได้เตรียมการ เกี่ยวกับการ เปลี่ยนแปลงในทัศนะที่มีต่อจีนหรือความเห็นที่มีต่อความพยายามของสหรัฐอเมริกาในเวียดนาม

²²William P. Bundy, "Japan and the United States : The Essentials of Partnership," Department of State Bulletin 53 (November 1965), p. 775.

²³William P. Bundy, "U.S. - Japanese Trends and Prospects," Department of State Bulletin 53 (November 1965), pp. 775 - 76.

เมื่อมีการทำตามแผนดังกล่าว ทำให้นายชาโคตกใจพอสมควร (Johnson's shock) นายชาโคจะ จึงไม่ค่อยพอใจสหรัฐอเมริกา และต้องการแก้ปัญหาค่าด้วยการพยายามปรับปรุงความสัมพันธ์กับจีนให้ดีขึ้น ซึ่งยังผลให้ผู้นำของสหรัฐอเมริกาไม่ค่อยสบายใจเช่นกันในช่วงนี้

อย่างไรก็ตาม เราน่าจะตั้งข้อสงสัยว่าเมื่อสหรัฐอเมริกาทำกับญี่ปุ่นถึงเพียงนี้ ในปี พ.ศ. 2509 ทศนะของนายชาโคต่อจีนจึงเปลี่ยนไป อีกคือหันไปรวมมือกับกลุ่มขวา เก่าที่ นิยมได้หวั่น เรื่องนี้จะไม่น่าประหลาดใจเลย ถ้าเรารู้ว่าภายหลังจาก นายชาโค เป็นนายกรัฐมนตรี มาได้ 1 ปี ก็เกิดเศรษฐกิจซบเซาในปี พ.ศ. 2508 อัตราความเติบโตตกลงมา เหลือร้อยละ 5.1 จากร้อยละ 13.2 ในปี พ.ศ. 2507 เมื่อสหรัฐอเมริกาต้องการเปลี่ยนแปลงยุทธศาสตร์ใหม่ ในสงครามเวียดนาม โดยการขยายแนวการรบและความรุนแรงออกไปอีก นายชาโคจำเป็นต้องยอมรับ ในหลักการและในแง่ผลได้เปรียบทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ การเพิ่มขีดความรุนแรงในการทำสงคราม เวียดนาม ทำให้สหรัฐอเมริกาต้องสั่งซื้อสินค้าจากญี่ปุ่นมากขึ้น และต้องนำเงินดอลลาร์มาใช้จ่ายใน บริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้น ในรูปเงินช่วยเหลือทางทหาร ทำให้เพิ่มอำนาจการซื้อให้กับ ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเพิ่มความต้องการในสินค้าญี่ปุ่นของคนไปด้วย ญี่ปุ่นจึง เริ่ม เปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจโดยเน้นการผลิตเพื่อส่งออก ทำให้ญี่ปุ่นเกินดุลการค้าและดุลชำระเงิน กับประเทศที่กล่าวมามากขึ้น อัตราความเจริญเติบโตในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2509 - 13 จึง เป็น ร้อยละ 9.8, 12.9, 13.4, 10.8 และ 10.9 ตามลำดับ ถ้าทศนะของนายชาโคไม่ยอมเปลี่ยน นายชาโคก็อาจจะไม่สามารถพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่นได้รุ่งโรจน์เพียงนี้

3.2 ทศนะของนายชาโคต่อจีน พ.ศ. 2512 - 2515 ภายหลังจากนายชาโค กลับจากการเยือนสหรัฐอเมริกาเมื่อเดือนมกราคม 2508 โดยปราศจากคำรับรองใด ๆ จาก ประธานาธิบดีจอห์นสัน เกี่ยวกับการคืนสิทธิปกครองหมู่เกาะริวกิวมาให้แก่ญี่ปุ่น²⁴ เพราะเกาะ โอกินาวาซึ่งอยู่ในหมู่เกาะนี้ เป็นฐานทัพที่สำคัญของสหรัฐอเมริกาในย่านแปซิฟิก และเป็นสัญลักษณ์ แสดงถึงการที่ญี่ปุ่นยังอยู่ใต้ความคุ้มครองของสหรัฐอเมริกา เรื่องนี้ทำให้นายชาโคไม่ค่อยพอใจ เพราะวันสาบานตนเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อเดือนพฤศจิกายน 2507 ท่านได้สัญญาว่าจะนำ โอกินาวากลับคืนมาให้แก่ญี่ปุ่นอีกครั้งหนึ่ง เมื่อไปเยือนสหรัฐอเมริกาแล้วไม่ได้รับการรับรองใด ๆ

²⁴อ่านแถลงการณ์ร่วมระหว่างนายชาโค - จอห์นสัน เมื่อวันที่ 14 มกราคม 2508 ได้จาก Japan Times, January 35, 1965.

ในเรื่องนี้ นายซาโตะจึงมีทัศนคติที่จะปรับปรุงความสัมพันธ์กับจีนให้ดีขึ้น ควบคู่ไปกับการใช้นโยบายบูรณาการ (Ittaika) ชาวโอกินาวาให้เข้ากับชาวญี่ปุ่นให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น โดยการเพิ่มความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจแก่โอกินาวาจาก 7.9 ล้านดอลลาร์ เป็น 16.1 ล้านดอลลาร์ ในปี พ.ศ. 2509 และเป็น 28.7 ล้านดอลลาร์ ในปีต่อมา²⁵

ทัศนคติของนายซาโตะต่อเรื่องโอกินาวาหรือความมั่นคงของชาติ มีความเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ที่มีต่อจีนมาก กล่าวคือถ้าสหรัฐอเมริกาเฉยเมยต่อเรื่องโอกินาวาญี่ปุ่นก็จะพยายามปรับปรุงความสัมพันธ์กับจีนให้ดีขึ้น และถ้าสหรัฐอเมริการับรองว่าจะคืนสิทธิการครอบครองเกาะโอกินาวาแก่ญี่ปุ่น ญี่ปุ่นจะมีท่าทีต่อจีนในลักษณะที่ตรงกันข้าม คือจะมีความสัมพันธ์กับจีนก็ เฉพาะการค้าระดับเอกชน หรือระดับสมาคมการค้าเท่านั้น ดังจะเห็นว่า หลังจากการไปเยือนสหรัฐอเมริกา เป็นครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 14 - 15 พฤศจิกายน 2510 เรื่องโอกินาวาก็ยังไม่คืบหน้าไปถึงไหน โดยสหรัฐอเมริกาไม่ยอมกล่าวอะไรที่เป็นการผูกมัดตัวเองในเรื่องนี้ ประกอบกับนายซาโตะต้องพัฒนาอัตราความเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ซึ่งจะเป็นไปไม่ได้ถ้าสงครามเวียดนามไม่ขยายตัวออกไปตามความต้องการของสหรัฐอเมริกา นายซาโตะจึงไม่กล้ารุกเอากับสหรัฐอเมริกาในขณะนั้น

ต่อมาในวันที่ 10 มีนาคม 2512 นายซาโตะได้ประกาศนโยบายตั้งต้นใหม่ (clean - slate policy) สำคัญของนโยบายมีว่าภายหลังจากที่ญี่ปุ่นได้รับอิสระจากการยึดครองของฝ่ายสัมพันธมิตร โอกินาวาและเกาะอื่น ๆ ในหมู่เกาะริวกิวควรกลับคืนมาอยู่ในอำนาจอธิปไตยของญี่ปุ่นด้วย และญี่ปุ่นควรตั้งต้นใหม่ในการเจรจากับสหรัฐอเมริกาอย่าง เป็นขั้นตอน ในการขอสิทธิบริหารเหนือเกาะโอกินาวาคืนมา ความจริงแล้วนโยบายนี้ควรออกมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2511 แต่เพิ่งออกมาในตอนี้เพราะมีเหตุผล 2 ประการแรกเกิดการประท้วงโดยฝูงชน ประมาณ 55,000 ที่สนามบินคาเดน (Kaden) เพื่อต่อต้านการให้เครื่องบิน B-52s ลงจอดในสนามบินนี้เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2512²⁶ และประการที่ 2 การเลือกตั้งสมาชิกสภาล่างของญี่ปุ่นจะเริ่มในปี พ.ศ. 2512 ซึ่งผลักดันให้นายซาโตะต้องทำอย่างใดอย่างหนึ่งในกรณีนี้

²⁵ Mikio Higa, "The Reversion Theme in Current Okinawan Politics," Asian Survey 7(March 1967), p. 152.

²⁶ Hong N. Kim, "The Sato Government and the Politics of Okinawa Reversion," Asian Survey 13(November 1973), p. 1025.

ก่อนการเลือกตั้ง เพราะอาจมีผลทำให้คะแนนนิยมของพรรคเสรีประชาธิปไตยตกต่ำลงก็ได้²⁷

เมื่อเกิดการเดินขบวนครั้งใหญ่เมื่อวันที่ 28 เมษายน 2512 และด้วยคนจำนวน 150,000 คนมาเรียกร้องที่จะให้นายซาโตะนำสิทธิการครอบครองโอกินาวาคืนมาจากสหรัฐอเมริกาให้ได้ นายซาโตะจึงได้เริ่มมาตรการขั้นต้นด้วยสูตรให้โอกินาวาปราศจากอาวุธนิวเคลียร์ เมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2512 หลังจากนั้นนายซาโตะได้ส่งรัฐมนตรีต่างประเทศคิอิชิ อาอิชิ (Kiichi Aichi) ไปสหรัฐอเมริกาเมื่อวันที่ 2 - 6 มิถุนายน 2512 เพื่อทำความเข้าใจกับประธานาธิบดีนิกสันในโอกินาวาและตกลงกันได้ 3 จุดใหญ่ ๆ คือ²⁸

ก. โอกินาวาควรกลับมาเป็นของญี่ปุ่นในปี พ.ศ. 2515

ข. การให้สิทธิบริหารเหนือโอกินาวาคืนแก่ญี่ปุ่นควรจะทำกันภายในโครงการขายของสนธิสัญญาความมั่นคงญี่ปุ่น - สหรัฐอเมริกา

ค. การตกลงในขั้นสุดท้ายใน 2 ข้อแรกควรจะได้มีการจัดการเจรจา ระหว่างนายซาโตะ - นิกสัน ในเดือนพฤศจิกายน 2512

ฉะนั้นก่อนถึงเดือนพฤศจิกายนจึงเป็นช่วงที่นายซาโตะลำบากใจมาก ผลที่สุดได้เกิดการเดินขบวนโดยมีผู้เข้าร่วมถึง 860,000 คน ในวันที่ 21 ตุลาคม 2512 และอีกครั้งหนึ่งเมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน 2512 ซึ่งมีผู้เข้าร่วมเดินขบวนถึง 720,000 คนก่อนที่นายซาโตะจะเดินทางไปสหรัฐอเมริกาเพียง 3 วัน ผลของการเจรจาระหว่างนายซาโตะกับนายนิคสัน ระหว่างวันที่ 19 - 21 พฤศจิกายน 2512 ได้เป็นแถลงการณ์ออกมามีใจความสรุปย่อว่า²⁹ สหรัฐอเมริกาจะคืนโอกินาวาให้แก่ญี่ปุ่นในปี พ.ศ. 2515 แต่จะต้องมีการเจรจาในรายละเอียดเกี่ยวกับทรัพย์สินและสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ บนเกาะเสียก่อนเพื่อให้มีความสัมพันธ์กับสนธิสัญญาความมั่นคงระหว่างญี่ปุ่น - สหรัฐอเมริกาและมีลักษณะยืดหยุ่น ซึ่งในการใช้เกาะโอกินาวาร่วมกันในการฝึกการเป็น

²⁷"Sato Elected to Third Term," Japan Quarterly 16(January-March 1969), pp. 11 - 5. อย่างไรก็ตามก็ติ จากการศึกษานบทที่ 4 พบว่า ปัญหาต่างประเทศมีส่วนเกี่ยวข้องกับ การเลือกตั้งครั้งนี้ น้อยมาก

²⁸"Aichi Hobei to Okinawa Henkan Kosho," Sekai August 1969, p. 165, quoted in Kim, "The Sate Government and the Poli tics of Okinawa Reversion." p. 1026.

²⁹แถลงการณ์ฉบับเต็มอ่านได้จาก New York Times ,November 22, 1969.

ฐานทัพในการทำสงครามเวียดนาม จะได้มีการตกลงร่วมกันอีกครั้งหนึ่งในกรณีนี้

จากแถลงการณ์ร่วมฉบับนี้ได้แสดงถึงทัศนคติอย่างชัดเจนที่มีลักษณะเป็นปรีชาญาณกับจีน กล่าวคือ ในแถลงการณ์ร่วมมีข้อความว่า "การชำระรักษาสันติภาพและเสถียรภาพ และความมั่นคงของญี่ปุ่น" และ "ความมั่นคงของสาธารณรัฐเกาหลีมีความสำคัญต่อการรักษาความมั่นคงของญี่ปุ่น" แม้ว่าถ้อยคำเหล่านี้จะสอดคล้องกับความคิดของประธานาธิบดีนิกสันที่จะลดบทบาททางทหารลงในบริเวณนี้ และมีความต้องการให้ญี่ปุ่นเพิ่มบทบาทในเอเชียก็ตาม แต่ก็แสดงถึงทัศนคติของนายซาโตะที่มีต่อจีนในลักษณะที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการปรับปรุงความสัมพันธ์กับจีนให้ดีขึ้น เหมือนในช่วงเวลาที่ผ่านมา

ทัศนคติของนายซาโตะเกี่ยวกับกรณีไอกินาวานั้นมีความสัมพันธ์กับทัศนคติที่เขามีต่อการรักษาความมั่นคงของชาติมาก ซึ่งเป็นทัศนคติที่กระทบต่อจีนโดยตรง กล่าวคือการที่ทัศนคติของนายซาโตะได้รับการยอมรับจากประธานาธิบดีนิกสัน ส่วนหนึ่งเป็นเพราะญี่ปุ่นมีความเจริญทางเศรษฐกิจมากจนกระทั่งสหรัฐเริ่มขาดดุลการค้ากับญี่ปุ่น และอีกส่วนหนึ่ง เป็นเพราะนายนิคสันต้องการลดแสนยานุภาพบางส่วนในเอเชียลงไป เพื่อลดค่าใช้จ่ายทางทหารบางส่วน ดังนั้น นายซาโตะย่อมมุ่งมั่นมากขึ้น เมื่อความมั่นคงของญี่ปุ่นได้รับการประกันมากขึ้น มิใช่โดยกองทัพของสหรัฐอเมริกาเหมือนแต่ก่อน แต่ด้วยกองกำลังป้องกันตนเองของญี่ปุ่นซึ่งมีแสนยานุภาพเป็นอันดับ 7 ของโลกอยู่ในขณะนั้น

แม้ว่านายซาโตะจะคิดว่า แถลงการณ์ร่วมระหว่างเขากับนายนิคสันจะประสบความสำเร็จใน 2 ด้าน คือ ด้านแรก เมื่อมีการเลือกตั้งผู้แทนสภาล่างเมื่อเดือนธันวาคม 2512 พรรคเสรีประชาธิปไตยจะได้ที่นั่งเพิ่มขึ้น 2 ที่ และด้านสองระบบการรักษาความมั่นคงของญี่ปุ่นไม่จำเป็นต้องให้สหรัฐอเมริกาเข้าร่วมปกป้องด้วยเหมือนแต่ก่อน ซึ่งใช้คำว่า "collective self-defense" คือ สหรัฐอเมริกามีไว้เพื่อเสริมกำลังป้องกันประเทศในส่วนที่ญี่ปุ่นอ่อนแอเท่านั้น แต่ นายซาโตะต้องขัดแย้งกับนายกรัฐมนตรีโจว เอิน ไทล อย่างหนัก ในแง่ที่ถูกพิจารณาว่าต้องการรื้อฟื้นลัทธิทหารขึ้นมาอีกและต้องการขยายแสนยานุภาพทางทหาร ซึ่งเป็นการคุกคามสันติภาพของเอเชีย

นายกรัฐมนตรีซาโตะมีทัศนคติในระยะหลัง เป็นแบบนี้ เพราะท่านมีความเชื่อว่า สินค้าหนึ่งในสามของญี่ปุ่นส่งมาขายในบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ความมั่นคงของบริเวณนี้จึงมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของญี่ปุ่นอย่างมาก ยิ่งกว่านั้นญี่ปุ่นยังต้องมีความรับผิดชอบต่อการพัฒนา เศรษฐกิจ และสังคมของเอเชีย เพราะญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีเศรษฐกิจที่ก้าวหน้าที่สุด ญี่ปุ่นจึงจำเป็นต้องขยาย

กำลังป้องกันตนเองให้มีสมรรถนะสูงขึ้นแม้ว่านายกรัฐมนตรีซาโตะจะปราศรัยในสภาผู้แทนราษฎรว่า บทบาทหลักของญี่ปุ่นคือการรักษาสันติภาพของโลก และแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของโลกโดยผ่านองค์การสหประชาชาติและจะใช้พลังทางเศรษฐกิจให้เป็นประโยชน์ต่อชาวโลก แต่ท่านก็เน้นว่าความมั่นคงของไต้หวันและเกาหลีใต้มีความสำคัญต่อญี่ปุ่นมาก แต่ไม่ได้หมายความว่าญี่ปุ่นต้องการส่งกำลังป้องกันตนเองไปพิทักษ์ประเทศเหล่านี้³⁰

ทัศนะของนายซาโตะที่เกี่ยวกับไต้หวันและเกาหลีใต้ต้องเปลี่ยนแปลงไปอีกครั้งหนึ่งและรวมถึงทัศนะที่มีต่อจีนก็เปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น เมื่อเกิดเหตุการณ์ไม่คาดคิดขึ้นมาในปี พ.ศ. 2514 แบบติด ๆ กันหลายเหตุการณ์เริ่มด้วย

ก. วันที่ 15 กรกฎาคม 2514 ประธานาธิบดีนิกสันประกาศแผนการที่จะไปเยือนจีน ซึ่งนำความตกใจมาสู่นายซาโตะเป็นอย่างมาก เพราะไม่เคยได้รับการปรึกษาหารือมาก่อน

ข. เดือนมิถุนายน 2514 พรรคเสรีประชาธิปไตยต้องสูญเสียที่นั่งในสภาสูงไป 2 ที่นั่ง เพราะพ่ายแพ้การเลือกตั้งแก่พรรคฝ่ายค้านที่โจมตีการดำเนินนโยบายไอกินาวาที่ผิดพลาด

ค. วันที่ 24 ตุลาคม 2514 ที่ประชุมสมัชชาใหญ่สหประชาชาติได้ลงมติยอมรับจีนเข้าเป็นสมาชิกแทนไต้หวัน

ง. เดือนพฤศจิกายน 2514 สหรัฐอเมริกาประกาศลดค่าเงินดอลลาร์

จ. เดือนธันวาคม 2514 ญี่ปุ่นจำต้องประกาศเพิ่มค่าเงินเยน

เหตุการณ์เหล่านี้ได้สะเทือนทัศนะของนายกรัฐมนตรีซาโตะอย่างมาก ทำให้ทัศนะของนายซาโตะในต้นปี พ.ศ. 2515 เริ่มกลับไปเหมือนเมื่อตอนที่เริ่มเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีใหม่ ๆ คือมีความต้องการจะสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนในขั้นปกติ นายซาโตะเคยแสดงความรู้สึกที่รัฐบาลของเขาได้ทุ่มเทกำลังไปอย่างมากในกรณีของไอกินาวา³¹ และตามแถลงการณ์ร่วมระหว่างนายซาโตะกับนายนิคสันในครั้งที่ 2 นี้³² นายซาโตะไม่ได้นำสันติภาพ

³⁰ Kobun Ito, "Japan's Security in the 1970," Asian Survey 10(December 1970), p. 1035.

³¹ Shunichi Matsumot, "Our Neighbor, China," Japan Quarterly 18(April - June 1971), pp. 148 - 54).

³² นายกรัฐมนตรีซาโตะได้เดินทางไป ซาน คลีเมนเต (San Clemente) มลรัฐแคลิฟอร์เนีย เพื่อพบกับประธานาธิบดีนิกสัน เมื่อวันที่ 6-7 มกราคม 2515

กับความมั่นคงของ เกาหลีใต้และไต้หวันผูกติดกับความมั่นคงของญี่ปุ่น เหมือนที่เคยปรากฏใน
แถลงการณ์ฉบับก่อน เพราะนายซาโตะไม่เพียงแต่ไม่ต้องการส่งเสริมให้เกิดสงครามอันไม่
พึงปรารถนาในบริเวณนี้เท่านั้น แต่ยังไม่ต้องการเป็นปรปักษ์ต่อจีนโดยไม่จำเป็น ดังนั้น
เราจึงอาจสรุปได้ว่า ในช่วงสุดท้ายที่นายซาโตะดำรงตำแหน่งอยู่ เขามีการเปลี่ยนแปลงทัศน
คติต่อจีนในทางที่เป็นมิตรขึ้น ตาม เหตุการณ์แวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปดังที่กล่าวมาแล้ว

3. ทัศนะของนายกรัฐมนตรีทานาคะต่อจีน

นับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นเกือบทั้งหมดจบการศึกษา
ระดับมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงที่สุดในญี่ปุ่น มีบิดา เป็นชนชั้นกลางถึงชนชั้นสูง อาชีพส่วนใหญ่ก่อน
เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เป็นข้าราชการหรือไมก้านักการทูตหรือไมก้านักวิชาชีพอย่างใด
อย่างหนึ่ง ที่กล่าวมาทั้งหมด นายทานาคะไม่เข้าข่ายสักกรณีเดียว เพราะ เขาจบการศึกษาแค่
อาชีวะ มีบิดา เป็นชาวนาที่ยากจน อยู่ในชนบทที่ด้อยพัฒนาแถบ เมืองนีกาคะ ซึ่งเป็น เมือง
เกษตรกรรม เล็ก ๆ ที่ยากจนและด้อยพัฒนามาก และยังมีอาชีพ เป็นนักธุรกิจอีกด้วย แต่ประสบการณ์
ด้านรัฐสภาที่มีถึง 25 ปีก่อน เป็นนายกรัฐมนตรี พอดีจะรับประกันได้ว่า นายทานาคะ เป็นสมาชิก
สภาผู้แทนราษฎรที่เงินจัดใน เวทีการ เมืองญี่ปุ่นคนหนึ่ง

จากการศึกษาในบทที่ 4 เราได้พบว่ามีนักธุรกิจและกลุ่มชาวยุโรปใหม่ในพรรคเสรี
ประชาธิปไตยโดยสนับสนุนให้นายทานาคะได้เป็นนายกรัฐมนตรี และทัศนะของบรรดาคนที่สนับสนุน
นายทานาคะก็มีความโน้มเอียงไปทางนิยมจีน และต้องการสถาปนาความสัมพันธ์อันปกติกับจีน
อย่างรวดเร็ว เพราะประธานาธิบดีนิคสันได้ไปเยือนจีนในเดือนกุมภาพันธ์ 2515 มาแล้ว ส่วน
นายทานาคะกว่าจะได้เป็นนายกรัฐมนตรีก็เข้ามาถึงเดือนกรกฎาคม 2515 ดังนั้น จึงต้องรีบ
ดำเนินการในเรื่องนี้

อย่างไรก็ดี นายกรัฐมนตรีซาโตะได้ปูทางบางอย่างไว้แล้วทางด้านการสถาปนา
ความสัมพันธ์กับจีน แต่ตัวนายซาโตะนั้น ฝ่ายจีนไม่ต้อนรับเพราะเคยกระทำการหลายอย่าง
ไม่ว่าจะทำกับฝ่ายวอชิงตัน ไทเปหรือโซล ก็ล้วนแล้วแต่เป็นปรปักษ์ต่อจีนมาแล้วทั้งสิ้น ดังจะ
เห็นได้จากการที่นายกรัฐมนตรีโจว เอิน ไทล เคยประกาศไว้ว่า "ปักกิ่งยินดีต้อนรับผู้สืบทอดตำแหน่ง
คนต่อไปจากนายซาโตะ"³³ เพื่อสนับสนุนทัศนะของฝ่ายจีนซึ่งกำลังใช้การทูตป้องกับวอชิงตันอยู่
ในปี พ.ศ. 2514 ในขณะที่นายซาโตะยังมองไม่เห็นทางออกต่อกรณีจีนเลย

³³Gene T. Hsias, "The Sino-Japanese Rapprochement: A Relationship of Ambivalence," in Sino-American Detente and Its Policy Implications, ed. by Gene L. Hsiao (New York: Praeger 1974), p. 165.

เมื่อนายทานาคะเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ญี่ปุ่นไม่ได้อยู่ในฐานะที่ขัดแย้งกับจีน ไม่ว่าจะเป็นกรณีโอกินาวาหรือข้อตกลงที่ญี่ปุ่นทำกับสหรัฐอเมริกา และก่อนที่นายซาโตะจะลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เขาได้กล่าวในรัฐสภาว่า "รัฐบาลปักกิ่งเป็นรัฐบาลที่ชอบธรรมเพียงรัฐบาลเดียวของจีน"³⁴ ซึ่งเท่ากับประกาศจุดยืนของรัฐบาลญี่ปุ่นอย่างแจ่มชัดที่สุด นายทานาคะเองนั้นก็มิใช่คนที่ เป็นมิตรต่อจีนมาก เพราะจากคำพูดของนายทานาคะหลาย ๆ แห่งไม่เคยแสดงความ เป็นปรปักษ์ต่อจีนเลย และทันทีที่เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี นายทานาคะได้สั่งให้รัฐมนตรีต่างประเทศรีบเร่งปรับปรุงท่าทีที่ดีต่อจีน ซึ่งนายกรัฐมนตรีโจว เอิน ไทล ก็ตอบรับทัศนะของ นายทานาคะด้วยความยินดีและได้แจ้งแก่นายซาซากิ อดีตประธานพรรคสังคมนิยมแห่งญี่ปุ่นที่ไปเยือน จีนในวันที่ 17 กรกฎาคม 2515 ว่า ท่านยินดีต้อนรับนายกรัฐมนตรีทานาคะ ซึ่งเลขานุการคณะ รัฐมนตรีญี่ปุ่นก็ได้แสดงความยินดีกับคำ เชิญของนายกรัฐมนตรีโจว เอิน ไทล ในวันต่อมา และ รัฐบาลญี่ปุ่นได้ออกแถลงการณ์ว่าญี่ปุ่นมีความ เข้าใจอย่างดีต่อหลักการ 3 ประการของจีน ซึ่งเป็น หลักการที่ฝ่ายญี่ปุ่นต้องยอมรับก่อนที่จะมีความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกัน หลักการทั้ง 3 มีดังนี้³⁵

- 1) รัฐบาลของสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นรัฐบาลที่ชอบธรรมและรัฐบาลเดียวของจีน เท่านั้น
- 2) ไต้หวันเป็นเพียงส่วนหนึ่งของดินแดนจีน
- 3) สัญญาสันติภาพระหว่างญี่ปุ่นกับจีนคณะชาติเป็นสัญญาที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย และควรจะได้รับการเพิกถอน

ภายหลังจากการเจรจากับจีน 2 - 3 สัปดาห์ และประชาชนได้แสดงทัศนะในสื่อมวลชน มากขึ้นว่าญี่ปุ่นควรจะสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต ขึ้นปกติกับจีนได้แล้ว นายกรัฐมนตรีทานาคะ จึงตอบรับคำเชิญจากนาย โจว เอิน ไทลว่าจะไปเยือนจีนในอนาคตเมื่อวันที่ 11 สิงหาคม 2515 นายทานาคะพร้อมด้วยคณะก็ได้ไปเยือนปักกิ่งเป็นเวลา 4 วัน และสามารถตกลงในหลักการที่จะ มีความสัมพันธ์ในขั้นปกติต่อกัน รวมทั้งมีการแลกเปลี่ยนเอกสารความสัมพันธ์ต่อกันในวันที่ 29 กันยายน 2515

³⁴Asahi Shimbun May 25, 1972. quoted in Lee W. Farnsworth, "Japan 1972: New Faces and New Friends," Asian Survey 13(January 1972), p. 117.

³⁵Shinkichi Eto, "Japan and China - A New Stage?," Problems of Communism 21(November-December 1972), p. 7.

นายกรัฐมนตรีทานาคะมีทัศนะอย่างไรต่อสหรัฐอเมริกาและไต้หวัน ในขณะที่มีทัศนะนิยมจีน เรื่องนี้สามารถสังเกตได้จากตอนที่นายทานาคะกลับจากประเทศจีนแล้ว และก่อนที่จะไปจีน กล่าวคือ ทัศนะที่มีต่อสหรัฐอเมริกาควรสังเกตจากเหตุการณ์นายทานาคะพบกับประธานาธิบดีนิกสัน ที่ฮาวายเมื่อวันที่ 31 สิงหาคม - 1 กันยายน 2515 ซึ่งเป็นเวลาก่อนที่นายทานาคะจะไปเยือนจีน ในการพบกันครั้งนี้ นายทานาคะต้องการแจ้งให้ประธานาธิบดีนิกสันรู้ว่า คนกำลังจะไปเยือนจีน และมีความต้องการที่จะสถาปนาความสัมพันธ์ในขั้นปกติกับจีนด้วย ดังนั้น จึงจะขอทำความเข้าใจกับฝ่ายสหรัฐอเมริกาอีกครั้งหนึ่งในเรื่องสนธิสัญญาความมั่นคง โดยต้องการทำความเข้าใจในบางประโยคของสัญญา เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาการเข้าร่วมป้องกันไต้หวัน คือญี่ปุ่นไม่ต้องการเข้ายุ่งเกี่ยวกับปัญหานี้และทั้งสองประเทศได้เห็นชอบกับการทำให้ดุลชำระเงินและดุลการค้าของทั้งสองประเทศอยู่ในดุลยภาพที่เหมาะสม โดยนายทานาคะสัญญาว่าจะใช้เงินหนึ่งพันล้านดอลลาร์สั่งซื้อสินค้าพิเศษจากสหรัฐอเมริกาเพื่อมิให้มีช่องว่างในดุลการชำระเงินและดุลการค้าทางกว้างเกินไป³⁶

จากกรณีการเจรจาที่ฮาวาย พอที่จะตั้งข้อสังเกตได้ว่า นายทานาคะมีทัศนะที่เป็นอิสระมากขึ้นจากสหรัฐอเมริกา เพราะจากการเจรจา ญี่ปุ่นอยู่ในฐานะที่จะให้ความร่วมมือกับสหรัฐอเมริกาในทางเศรษฐกิจมากกว่าจะไปขอความร่วมมือจากสหรัฐอเมริกาในขณะที่ประธานาธิบดีนิกสันต้องมาขอความร่วมมือและรับรู้ท่าทีของญี่ปุ่นต่อไต้หวันตามที่เคยมีข้อตกลงกันไว้

สำหรับทัศนะของนายทานาคะที่มีต่อไต้หวันควรสังเกตจากตอนที่นายทานาคะกลับจากการเยือนจีนแล้ว เพราะญี่ปุ่นได้ทุ่มการลงทุนอยู่ในไต้หวันมากกว่า ๑7 พันล้านดอลลาร์ และไต้หวันยังเป็นประเทศคู่ค้าที่สำคัญพอ ๆ กับจีน และมีท่าทีว่าจะเพิ่มการค้าขายระหว่างกันอย่างรวดเร็วในอนาคต ญี่ปุ่นจึงไม่สามารถเมินเฉยต่อไต้หวันได้³⁷ โดยนายทานาคะได้ส่งอดีตรัฐมนตรีต่างประเทศชิอูนาไปไต้หวันในวันที่ 18 กันยายน 2515 แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จอะไร³⁸ ต่อมาด้วยการประสานงานระหว่างเคดันเรน (Keidanren) และสมาคมเอเชียตะวันออกสัมพันธ์ (East Asia Relations Association) ของไต้หวัน ก็ได้มีการจัดตั้งสมาคมแลกเปลี่ยนญี่ปุ่น - ไต้หวัน

³⁶Farnsworth, "Japan 1972: New Faces and New Friends," p. 116.

³⁷Leonard Pratt, "Difficult Days for Taiwan," Japan Times (June 27, 1972).

³⁸Masaru Orawa, "Our Times," Japan Times (September 18, 1972).

(Japan - Taiwan Interchange Association) ขึ้นในวันที่ 1 ธันวาคม 2515

เพื่อทำหน้าที่ประสานการค้าระหว่างประเทศทั้งสอง ดังนั้นการค้าระหว่างมิตรบริษัทของประเทศทั้งสองจึงมีลักษณะเป็นทางการยิ่งขึ้น แสดงว่านายทานาคะมีทัศนคติที่ต่อได้ทวิวัน เช่นกัน อันแสดงออกถึงความมีจิตใจของนักธุรกิจอย่างแท้จริง

มติมหาชนและสื่อมวลชน

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ระบบการเมืองของญี่ปุ่นมีลักษณะเป็นแบบประชาธิปไตยที่ตำแหน่งทางการเมืองจะได้มาก็ด้วยวิธีการเลือกตั้ง นักการเมืองญี่ปุ่นจึงให้ความสนใจต่อมติมหาชนอย่างมาก ในการนำมากำหนดนโยบาย ยิ่งเป็นรัฐบาลก็ยิ่งต้องสดับรับฟังมติมหาชนให้มากและต่อเนื่อง จึงได้มีความพยายามที่จะหยั่งเสียงมติมหาชนอย่างสม่ำเสมอ และทำกันอย่างจริงจังมาก ดังจะเห็นได้ว่าการตั้งสถาบันสำรวจมติมหาชน (Yoron Chosajo) ขึ้นในสำนักนายกรัฐมนตรี เพื่อสำรวจมติมหาชนประจำเดือนตลอดทั่วทั้งประเทศ ซึ่งจะทำให้รัฐบาลญี่ปุ่นรู้ทิศทางความต้องการของประชาชนเป็นอย่างดี เพื่อจะได้นำมาเป็นปัจจัยหนึ่งในการกำหนดนโยบายของรัฐบาลและถ้าหากรัฐบาลญี่ปุ่นกำหนดนโยบายโดยไม่คำนึงถึงสิ่งนี้ ก็ไม่มีความจำเป็นอะไรที่จะต้องไปสำรวจมติมหาชนทุกเดือน

ถ้าจะมีการถามว่า เราสามารถเชื่อมมติมหาชนได้มากน้อยเพียงใดและมติมหาชนเป็นมติของเพียงส่วนใหญ่มากภายในประเทศหรือไม่ เป็นสิ่งที่ตอบได้ยาก แต่ก็มักเป็นความจริงที่ว่าผู้มีความกระตือรือร้นทางการเมืองมักเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองเสมอ เมื่อเกิดปัญหาทางการเมืองขึ้น และมักเป็นพลังผลักดันที่สำคัญที่รัฐบาลญี่ปุ่นต้องตระหนักอยู่เสมอ เป็นต้นว่า เคยเกิดการเดินขบวนด้วยจำนวนคนเกือบสามแสนคนเมื่อเย็นวันที่ 19 พฤศจิกายน 2514 ที่สวนสาธารณะโยโยกิ เพื่อประท้วงเรื่องโอกินาวา แม้ว่าคนที่มาเดินขบวนเมื่อเทียบสัดส่วนกับประชากรของญี่ปุ่นแล้วจะได้เพียงร้อยละ 0.3 แต่ก็ทำให้นายกรัฐมนตรีซาโตะต้องยอมปฏิบัติตามมติมหาชนในครั้งนี ฉะนั้นความเห็นของกลุ่มชนที่หวาดกลัวต่อปัญหาทางการเมือง จึงมีความสำคัญต่อการกำหนดนโยบายอย่างมาก

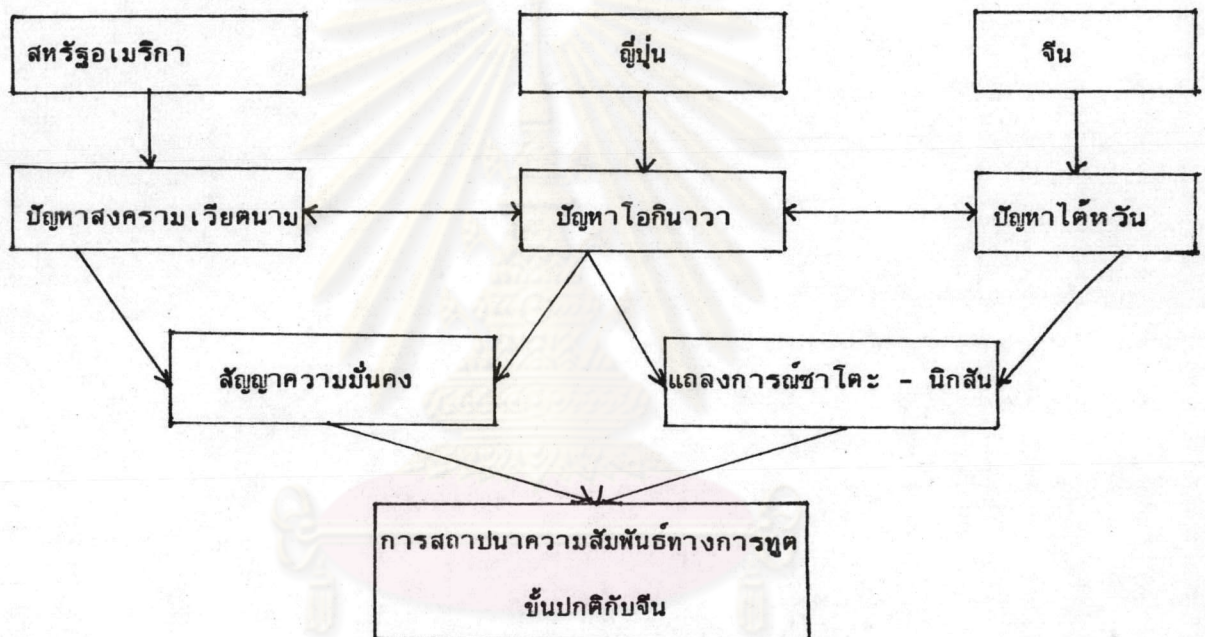
ในกรณีที่ว่า มติมหาชนญี่ปุ่นมีความเห็นต่อปัญหาจีนในเวลานั้น อย่างไรก็ตามนั้นจากการศึกษาในหัวข้อผู้นำทางการเมืองญี่ปุ่นผ่านมาได้พบว่า ปัญหาจีนมีความสัมพันธ์กับปัญหาไต้หวัน

ปัญหาความมั่นคง ปัญหาไอกินาวา ปัญหาขยายกำลังรบ และปัญหาเวียดนาม (ตัวแบบที่ 1)

ดังนั้น การศึกษามติมหาชนต่อปัญหาจีนจึงไม่สามารถศึกษาความเห็นที่มีต่อปัญหาจีนเพียงด้านเดียว และควรจะศึกษามติมหาชนด้านที่มีต่อปัญหาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย เพื่อจะได้ตีความได้ถูกต้องยิ่งขึ้น

ตัวแบบที่ 1

ความสัมพันธ์ระหว่างปัญหาจีนกับปัญหาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ปัญหาในตัวแบบที่ 1 มีความสัมพันธ์กันอย่างไร ในการกำหนดนโยบายต่างประเทศ ด้านตะวันออกไกล ญี่ปุ่นมีความผูกพันกับสหรัฐอเมริกาในสงครามเวียดนาม โดยยินยอมให้สหรัฐอเมริกาใช้ฐานทัพบนเกาะไอกินาวาปฏิบัติการบางส่วนเกี่ยวกับสงครามเวียดนาม โดยที่ญี่ปุ่นยังมีสัญญารักษาความมั่นคงร่วมกันกับสหรัฐอเมริกาอีกด้วย และต่อมาได้นำไปสู่การมีแถลงการณ์ซาโตะ - นิกสัน ซึ่งมีเนื้อหารวมเอาความมั่นคงของไต้หวันมามีความสัมพันธ์กับความมั่นคงของญี่ปุ่นอย่างแนบแน่น ดังนั้น ก่อนที่ญี่ปุ่นจะสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตขึ้นปกติกับจีนได้นั้น จำต้องแก้ไขปัญหาแถลงการณ์ซาโตะ - นิกสัน และสัญญาความมั่นคงสหรัฐอเมริกา - ญี่ปุ่นเสียก่อน ให้มีลักษณะไม่เกี่ยวข้องกับไต้หวันและรับรองรัฐบาลที่ชอบธรรมของชาวจีน ด้วยเหตุนี้มติมหาชน

คํอบัญหาเหล่านี้จึงมีความสำคัญต่อการกำหนดบทบาทในการมีความสัมพันธ์กับจีน ซึ่งมีลักษณะ
ต่อเนื่องและเพื่อให้เข้าใจกระแสความคิดหาชนคือ เรื่องเหล่านี้ทั้งหมด จะได้อธิบายความคิดหาชนญี่ปุ่น
เป็นลำดับไปดังนี้

1. มติหาชนเกี่ยวกับการรุกรานจากต่างประเทศ

เอ็ดวิน ไรเซาเออร์ (Edwin Reischauer) อดีตเอกอัครราชทูต

สหรัฐอเมริกาประจำญี่ปุ่นได้ให้สัมภาษณ์สื่อมวลชนอเมริกัน เมื่อเดือนมีนาคม 2514 ว่า "คนญี่ปุ่น
ไม่มีความไว้วางใจอย่างมากต่อลัทธิทหาร แต่ความรู้สึกที่ว่าญี่ปุ่นไม่สามารถหลีกเลี่ยงความ
รับผิดชอบระหว่างประเทศและต้องการมีกำลังทหารที่แข็งแกร่งกำลังเพิ่มพูนขึ้นเรื่อย ๆ"³⁹
คำพูดนี้อาจมีความหมายว่า คนญี่ปุ่นไม่ค่อยไว้วางใจชาวต่างประเทศก็ได้ซึ่งอาจรวมไปถึงการ
กลัวการรุกรานจากต่างประเทศ

จากการสำรวจมติหาชนญี่ปุ่นเมื่อต้นเดือนกุมภาพันธ์ 2514 โดยศูนย์บริการทาง
การวิจัย (Chuo Chosasha) ได้พบว่า ชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่ไม่กลัวการรุกรานจากต่างประเทศ
(ตารางที่ 12) และถ้าจะจัดลำดับความกลัวแล้วพบว่า ชาวญี่ปุ่นกลัวสหภาพโซเวียตมากกว่าจีน
กลัวจีนมากกว่ากลัวเกาหลีเหนือ และกลัวเกาหลีเหนือมากกว่าสหรัฐอเมริกา เมื่อผู้ตอบแบบสำรวจ
ถึงร้อยละ 47 และอีกร้อยละ 31 ไม่รู้เรื่องเราก็ไม่อาจจะหาเหตุผลได้ว่า ความรู้สึกของ
ชาวญี่ปุ่นต้องการมีกำลังทหารที่แข็งแกร่งไปเพื่ออะไร แต่จากการสำรวจมติของสำนักพิมพ์จิจิ
(Jiji Press) พบว่า คนญี่ปุ่นส่วนใหญ่เกลียดรัสเซียและจีนมากที่สุดมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500
และในปี พ.ศ. 2514 ได้สำรวจพบอีกว่าประเทศที่ชาวญี่ปุ่นไม่ชอบจากมากไปหาน้อยมีดังนี้⁴⁰

จีน	ไม่ชอบร้อยละ	33
เกาหลีเหนือ	ไม่ชอบร้อยละ	33
รัสเซีย	ไม่ชอบร้อยละ	32
เกาหลีใต้	ไม่ชอบร้อยละ	14
สหรัฐอเมริกา	ไม่ชอบร้อยละ	7

³⁹Japan Times, March 1, 1970.

⁴⁰Yoron Chosa, July 1970, p. 79.

ตารางที่ 12 มติมหาชนเกี่ยวกับการรุกรานจากต่างประเทศ

ถาม : ท่านกลัวบางประเทศอาจจะรุกรานญี่ปุ่นในอนาคตหรือไม่ (ถ้ากลัวตอบได้มากกว่าหนึ่งประเทศ)

ชนิดผู้ตอบ	กลัว (รัสเซีย)	(จีน)	(เกาหลีเหนือ)	(สหรัฐ)	(อื่น ๆ)	ไม่กลัว	ไม่รู้	รวม%	จำนวน
ทั่วประเทศ (2513)	22	13	11	3	2	3	47	31	100 2,25
7 เมืองใหญ่	29	17	13	4	3	4	48	23	100 44
เขตชนบท	17	13	11	2	1	2	47	36	100 63
ชายต่ำกว่า 30	21	12	14	2	2	2	56	23	100 18
ชายมากกว่า 50	31	21	15	5	1	3	49	20	100 36
จบมหาวิทยาลัย	28	16	12	6	2	3	57	15	100 19
นิยม LDP	24	14	13	3	1	2	46	30	100 1,05
นิยม SSP	21	12	9	2	1	4	50	29	100 39
นิยม LDP									
ระดับ มล.	35	21	14	7	3	4	53	12	100 9
นิยม SP									
ระดับ มล.	20	11	12	5	1	1	59	21	100 7
นิยมเพิ่มกำลังรบ	44	26	24	6	2	4	33	23	100 39
นิยมลดกำลังรบ	14	8	8	3	2	1	64	22	100 20

ที่มา : Douglas H. Mendel, Jr., "Japanese Defense in the 1970s : The Public View," Asian Survey, 10 (December 1970), p. 1048.

อย่างไรก็ดี คนญี่ปุ่นอาจเกลียดจีน แต่มิได้หมายความว่ากลัวจีน เพราะจากการสำรวจพบว่ามติมหาชนส่วนใหญ่ไม่กลัวจีน (ตารางที่ 13) ซึ่งอาจเป็นเพราะว่า คนญี่ปุ่นไม่รู้เกี่ยวกับอาวุธนิวเคลียร์ และนโยบายทหารของจีนก็ได้ ดังปรากฏในตารางที่ 14 พบว่ามติมหาชนส่วนใหญ่ไม่รู้เกี่ยวกับอาวุธนิวเคลียร์และนโยบายทหารของจีน แต่นักวิชาการญี่ปุ่นบางท่าน เช่น อิเคะ มีความเห็นว่า ภัยพิบัติ ญุ่นไม่ค่อยมีความกลัวการรุกรานจากจีนเพราะรู้จักจีนดีพอ⁴¹ แต่เราไม่ทราบได้ว่าจะมีภัยพิบัติ ญุ่นก็คนที่รู้จักจีนดีพออย่างกับที่เขาได้อ้างเอาไว้

เมื่อมติมหาชนส่วนใหญ่ไม่กลัวหรือไม่คิดว่าจีนจะรุกรานญี่ปุ่นในระยะ 5 - 10 ปี (ตั้งแต่ พ.ศ. 2513) ทำให้มีผลต่อทัศนคติในเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการรุกรานจากจีนในลักษณะเดียวกันคือ

1. มติมหาชนส่วนใหญ่ต้องการให้คงระดับความสามารถป้องกันตนเองให้อยู่ในระดับเดิมและในจำนวนผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับการขยายกองกำลังป้องกันตนเองส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ไม่กลัวการรุกรานจากต่างประเทศ โดยเฉพาะในกลุ่มที่มีการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยจะต่อต้านเรื่องนี้มาก⁴²

2. มติมหาชนส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยกับการส่งกองกำลังป้องกันตนเองออกไปช่วยเกาหลีใต้ ถ้าถูกเกาหลีเหนือรุกราน หรือช่วยไต้หวัน ถ้าถูกจีนรุกราน หรือให้ความช่วยเหลือทางทหารแก่ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และมติมหาชนญี่ปุ่นยังไม่มีความแน่ใจว่า จะทำอย่างไรดี ถ้าองค์การสหประชาชาติร้องขอต่อญี่ปุ่นให้ส่งกองกำลังป้องกันตนเองไปเป็นกองกำลังรักษาสันติภาพแห่งสหประชาชาติ⁴³

3. มติมหาชนส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการต่อสัญญาความมั่นคงสหรัฐอเมริกา-ญี่ปุ่น ในปี พ.ศ. 2513 แต่มติมหาชนส่วนใหญ่ไม่แน่ใจว่า ควรจะให้สหรัฐอเมริกาถอนทหารออกไปจากญี่ปุ่นหรือไม่ เพราะมติมหาชนส่วนใหญ่ไม่เชื่อว่า ถ้าเกิดเหตุการณ์ฉุกเฉินกับญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา

⁴¹ Nobutaka Ike, "Japan," in Major Government of Asia (Ithaca : Cornell University Press, 1966), p. 256.

⁴² Mendel, Jr., Ibid., 1052.

⁴³ Ibid., 1056.

ตารางที่ 13. มติมหาชนเกี่ยวกับการรุกรานของจีน

ถาม : ท่านคิดว่า จีนอาจจะรุกรานญี่ปุ่นใน 5 หรือ 10 ปี ข้างหน้าหรือไม่

ชนิดผู้ตอบ	คิด	ไม่คิด	ไม่รู้	รวม%	จำนวน
ทั่วประเทศ (2513)	9	48	43	100	2,255
ชายมากกว่า 50	16	55	29	100	368
นิยม LDP	10	46	44	100	1,094
นิยม JSP	7	56	37	100	391
นิยมเพิ่มกำลังรบ	21	48	31	100	359
นิยมลดกำลังรบ	8	63	29	100	264
กลัวการรุกราน	30	39	31	100	495
ไม่กลัวการรุกราน	3	69	28	100	1,065

ที่มา : Mendel, Jr., Ibid.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 14 มติมหาชนเกี่ยวกับอาวุธนิวเคลียร์และนโยบายทหารของจีน

ถาม : ท่านกลัวอาวุธนิวเคลียร์และนโยบายทหารของจีนหรือไม่

ชนิดผู้ตอบ	กลัว	ไม่กลัว	ไม่รู้	รวม%	จำนวน
ทั่วประเทศ (2513)	21	30	49	100	2,255
ชายต่ำกว่า 30	34	37	29	100	189
ชายมากกว่า 30	26	39	35	100	368
นิยม LDP	21	28	51	100	1,094
นิยม JSP	24	34	42	100	391

ที่มา : Mendel, Jr., Ibid.

จะป้องกันญี่ปุ่นตามสัญญา แต่ที่ให้มีการต่อสัญญาฉบับนี้ออกไปจนถึงปี พ.ศ. 2523 เพราะไม่ต้องการให้รัฐบาลญี่ปุ่นนำเรื่องนี้มาอ้าง เพื่อเพิ่มงบประมาณด้านกองกำลังป้องกันตนเอง⁴⁴

4. มติมหาชนส่วนใหญ่คิดว่าการมีฐานทัพอเมริกันบนแผ่นดินญี่ปุ่น เป็นสิ่งที่ไม่ดีเพราะอาจจะช่วยทำให้เกิดสงครามกับญี่ปุ่นได้ ทั้งยังก่อให้เกิดปัญหาในท้องถิ่นที่ฐานทัพอเมริกันตั้งอยู่และยังมีความเชื่อต่อไปว่า สหรัฐอเมริกาจะให้ความช่วยเหลือทางทหารแก่เกาหลีใต้และไต้หวันได้มากเพียงใด ก็ยังเป็นปัญหาอยู่มาก จึงมีคนญี่ปุ่นส่วนใหญ่ไม่ต้องการให้รัฐบาลของตนอนุญาตให้กองกำลังของสหรัฐอเมริกาในญี่ปุ่นหรือบนไอกินาวา ป้องกันพื้นที่เหล่านี้ นอกจากนั้น มติมหาชนส่วนใหญ่ยังมีความต้องการให้สหรัฐอเมริกาถอนทหารออกจากเวียดนามด้วย และไม่คิดว่าหลังจากสหรัฐอเมริกาถอนกำลังออกจากเวียดนามแล้ว คอมมิวนิสต์จะเข้าครอบครองพื้นที่บริเวณนี้ แล้วมีผลกระทบต่อความมั่นคงของญี่ปุ่น⁴⁵

⁴⁴Douglas H. Mendel, Jr., "Japanese Opinion on Key Foreign Policy Issues," Asian Survey 9 (August 1969), p. 626.

⁴⁵Mendel, Jr., "Japanese Defense in the 1970s," 1062-63 and 1066-67.

2. มติมหาชนเกี่ยวกับนโยบายสองจีนและไต้หวัน

ญี่ปุ่นมีความรู้สึกต่อจีนแตกต่างจากสหรัฐอเมริกาอย่างมาก สหรัฐอเมริกามักคิดว่า ฐานทัพบนไอกินาวาของคนจะสามารถป้องกันไต้หวันและเกาหลีใต้จากการรุกรานของจีนและเกาหลีเหนือ และอาจจะปกป้องญี่ปุ่นจากความก้าวร้าวทางทหารของจีนได้ในขณะที่คนญี่ปุ่นไม่ค่อยไว้วางใจฐานทัพของสหรัฐอเมริกาบนดินแดนของตน และมีทัศนะว่าควรจะให้การรับรองรัฐบาลปักกิ่ง แต่ควรคงความสัมพันธ์กับไต้หวันต่อไป ถ้าจีนพยายามจะรวมไต้หวันเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของจีนจริง ๆ แล้ว ก็ไม่สมควรจะเข้าไปขัดขวางด้วยกำลังรบ (ตารางที่ 15) ส่วนปัญหาไต้หวันหลังการรับรองจีน มติมหาชนญี่ปุ่นต้องการให้คนพื้นเมืองไต้หวัน เป็นผู้ปกครองมากกว่าจะให้จีนคณะชาติหรือสาธารณรัฐประชาชนจีนปกครอง แต่ทัศนะนี้ได้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่จะให้สาธารณรัฐประชาชนจีนปกครอง เมื่อญี่ปุ่นกับจีนมีความสัมพันธ์ทางการทูตในขั้นปกติต่อกัน (ตารางที่ 16)

เท่าที่ศึกษามติมหาชนญี่ปุ่นผ่านมา ปรากฏว่า ชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่เกลียดจีนมากที่สุด แต่ไม่กลัวจีนจะรุกรานญี่ปุ่น เพราะชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่อาจจะไม่รู้เกี่ยวกับอาวุธนิวเคลียร์และนโยบายทางทหารของจีนก็ได้ อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่ ปีพ.ศ. 2509 เป็นต้นมา ชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่เห็นว่า ควรรับรองและมีความสัมพันธ์กับจีนในขั้นปกติ ในขณะที่ยังเห็นว่าควรให้คนพื้นเมืองของไต้หวันปกครองไต้หวันมากกว่าให้จีนปกครองไต้หวัน

ในการศึกษามติมหาชนที่มีต่อจีน สิ่งหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ก็คือ มติมหาชนญี่ปุ่นได้ข่าวสารเกี่ยวกับจีนมาจากแหล่งข่าวใด ซึ่งมีทั้งจากวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ วารสาร รายงานของรัฐบาลและอื่น ๆ จากการศึกษาของนายอิเคบะว่า ชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่อาศัยข่าวสารและข้อมูลทางการ เมืองจากหนังสือพิมพ์⁴⁶ และหนังสือพิมพ์ในญี่ปุ่นมีเพียง 3 ฉบับเท่านั้นที่มีกิจการใหญ่โต คือ อาซาฮี โมนิชิ และโยมิอูริ เพราะมียอดจำหน่ายรวมกันได้มากกว่าครึ่งหนึ่งของหนังสือพิมพ์รายวันทั้งหมดในญี่ปุ่น ถ้าหนังสือพิมพ์ 3 ฉบับนี้เผยแพร่

⁴⁶ Far Eastern Economic Review, No. 477 (February 15, 1972).

ตารางที่ 15 มติมหาชนเกี่ยวกับนโยบายสองจีนของญี่ปุ่น

1. ถาม : ปัจจุบันญี่ปุ่นรับรองและมีความสัมพันธ์ทางการทูตกับไต้หวัน แต่ไม่มีกับจีน ญี่ปุ่น
จึงควรรับรองและมีความสัมพันธ์กับจีนหรือไม่ หรือนโยบายขณะนี้คืออยู่แล้ว

	รับรอง	เหมือนเดิม	ไม่รู้	รวม%	จำนวน
ทั่วประเทศ 2509	44	14	42	100	2,258
ทั่วประเทศ 2511	47	17	36	100	2,445

2. ถาม : (ถ้าควรรับรอง) เราควรมีความสัมพันธ์กับไต้หวันต่อไปอย่างไร

	เหมือนเดิม	ไม่รับรอง	ไม่รู้	รวม%	จำนวน
ทั่วประเทศ 2509	76	6	18	100	1,000
ทั่วประเทศ 2511	85	3	12	100	1,135

3. ถาม : ถ้าจีนพยายามรวมไต้หวัน สหรัฐอเมริกาควรคัดค้านด้วยกำลังรบหรือไม่

	คัดค้าน	ไม่คัดค้าน	ไม่รู้	รวม%	จำนวน
ทั่วประเทศ 2509	15	47	38	100	659
ทั่วประเทศ 2511	13	43	44	100	2,445

ที่มา : Mendel, Jr., "Japanese Opinion on Key Foreign Policy Issues,"

ข่าวเกี่ยวกับจีน จะสามารถกระจายข่าวถึงผู้อ่านได้อย่างทั่วถึง ดังนั้น หนังสือพิมพ์ 3 ฉบับนี้ จึงมีความสำคัญต่อการสร้างมติมหาชนพอสมควร จากการศึกษาข่าวสารที่นำเสนอใน บทบรรณาธิการของหนังสือพิมพ์ญี่ปุ่น ที่แสดงทัศนคติต่อการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีน ขอนำเสนอเพียง 3 เรื่องดังนี้

ข่าวแรก คือ การคัดค้านการเพิ่มงบประมาณการป้องกันประเทศที่มากเกินไปในปี พ.ศ. 2514⁴⁷ โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์อาซาฮีได้ชี้ให้เห็นว่า การเพิ่มแสนยานุภาพทางทหาร โดยไม่จำเป็นอาจจะทำให้จีนกล่าวโจมตีญี่ปุ่นได้ว่า ต้องการฟื้นฟูลัทธิทหารขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง รัฐบาลญี่ปุ่นจึงไม่ควรเพิ่มงบประมาณนี้มากเกินไป ในสภาวะการเมืองระหว่างประเทศที่มี แนวโน้มจะมีความสัมพันธ์กับจีน อย่างไรก็ดี เราไม่อาจจะทราบว่า การแสดงท่าทีคัดค้าน เรื่องนี้ของหนังสือพิมพ์ใหญ่ ๆ จะมีผลมากน้อยเพียงใดต่อรัฐบาลญี่ปุ่น มีแต่รายงานข่าวต่อมาว่า รัฐบาลญี่ปุ่นได้ตัดงบประมาณการป้องกันประเทศลงไปบ้างในเดือนกุมภาพันธ์ 2515⁴⁸

ข่าวที่สอง คือ ข่าวการรับรองจีนในองค์การสหประชาชาติ เป็นข่าวใหญ่ที่มีผล สะเทือนต่อวงการค้าที่มีความใกล้ชิดกับไต้หวัน เนื่องจากการรับรองจีนในองค์การสหประชาชาติ มิใช่การรับรองในฐานะที่เป็นรัฐใหม่ แต่เป็นการรับรองรัฐบาลจีนแทนไต้หวัน และมีแนวโน้มว่า ประเทศต่าง ๆ จะรับรองรัฐบาลจีนแทนรัฐบาลไต้หวันมากขึ้น ซึ่งเป็นข่าวที่ทำให้ชาวญี่ปุ่น ตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องรับรองจีนในองค์การสหประชาชาติตามกระแสความนิยมจีน ในขณะนั้นด้วย

ข่าวที่สาม คือ ข่าวประธานาธิบดีนิกสันไปเยือนจีน เป็นข่าวที่สามารถสร้างมติมหาชน ให้เห็นถึงความชอบธรรมของรัฐบาลพรรคคอมมิวนิสต์จีนที่ปกครองจีนมาตั้งแต่ พ.ศ. 2493 เพราะ เป็นข่าวใหญ่ที่มีการแพร่ภาพการ เดินทางไปจีนของประธานาธิบดีนิกสันในโทรทัศน์อีกด้วย และมีการวิพากษ์วิจารณ์กันมากในเรื่องนี้

⁴⁷ Japan Quarterly, 14(January-March 1972), pp. 89-90.

⁴⁸ Nobutaka Ike, "Japan," in Major Government of Asia ed. by George Kahin (Ithaca: Cornell University Press, 1966), p. 218.

ตารางที่ 16 มติมหาชนเกี่ยวกับปัญหาไต้หวัน

ถาม : ในอนาคต ไต้หวันควรจะปกครองโดยคนพื้นเมืองไต้หวัน จีน หรือจีนคณะชาติ

	คนพื้นเมือง	จีนคณะชาติ	(ไม่เป็นคอมมิวนิสต์)	จีน	ไม่รู้	รวม%	จำนวน
2505	33	20	(53)	6	41	100	2,003
2509	27	18	(45)	3	52	100	2,258
2511	34	23	(57)	3	40	100	2,445
2513	30	24	(54)	5	41	100	2,255
2517	17	13	(30)	8	62	100	1,634

ที่มา : Douglas H. Mendel, Jr., "Japanese Public Views on Taiwan's Future," Asian Survey, 15 (March 1975), p. 271.

การเสนอข่าวการรับรองจีนในองค์การสหประชาชาติ และประธานาธิบดีนิกสันไปเยือนจีน เราไม่สามารถทราบได้ว่ามีผลต่อรัฐบาลชาโตะอย่างไรบ้าง มีแต่รายงานข่าวต่อมาว่า นายชาโตะได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยไม่มีการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีน ตามที่หนังสือพิมพ์ได้วิพากษ์วิจารณ์ไว้ อย่างไรก็ตาม การที่นายชาโตะลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี น่าจะถือเป็นการเปิดทางให้รัฐบาลใหม่ดำเนินการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนได้เร็วขึ้น เพราะนายชาโตะได้ดำเนินนโยบายต่างประเทศต่อจีนในลักษณะไม่เอื้ออำนวยต่อการสร้างสรรค์มิตรภาพ ดังนั้นข่าวทั้ง 3 เรื่องที่หนังสือพิมพ์ญี่ปุ่นเสนอออกไปสู่มหาชนญี่ปุ่น น่าจะมีผลต่อการเสริมสร้างให้ญี่ปุ่นสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีน

สรุป

จากการศึกษาประวัติโดยย่อของนายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นหลังสงคราม 11 ท่าน มีเพียง 6 ท่าน ที่น่าสนใจ คือ นายกรัฐมนตรีโยชิคะ ฮาโตยามา คิชิ อิเคดะ ชาโตะ และทานาคะ เพราะเป็นผู้ที่อยู่ในตำแหน่งที่ยาวนาน จึงมีความสำคัญต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศต่อ

จีนอย่างมาก โดยเฉพาะนายกรัฐมนตรี 4 ท่านแรก ได้พยายามที่จะค้าขายกับจีนอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งบางท่านพยายามจะมีความสัมพันธ์ทางการ เมืองกับจีนด้วย แต่คิซัคที่สถานการณ์ในขณะนั้น ำ ไม่เอื้ออำนวย ผู้นำญี่ปุ่นจึงหันมาใช้นโยบายแยกเศรษฐกิจออกจากการเมือง เพื่อให้เอกชน ของตนสามารถค้าขายกับจีนได้ต่อไป และความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับญี่ปุ่นมาเสื่อมโทรมลง ในสมัยของนายกรัฐมนตรีชาโตะ ทำให้เกิดปัญหาการค้าขายกับจีนตามมาด้วย แต่เมื่อนายชาโตะ ต้องพบกับเหตุการณ์ "Johnson's shock" ทำให้นายชาโตะ เริ่มไม่ไว้วางใจสหรัฐอเมริกา และเมื่อมาพบกับ "Nixon's shock" อีกครั้ง นายชาโตะจึงตระหนักว่า ถึงเวลาแล้วที่ ญี่ปุ่นควรจะได้รับรองรัฐบาลปักกิ่ง โดยที่นายชาโตะยังไม่สามารถตัดขาดจากไต้หวันได้ ท่านจึง ไม่เหมาะสมที่จะเป็นนายกรัฐมนตรีในปี พ.ศ. 2515 เมื่อนายทานาคะขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรี ท่านเป็นนักธุรกิจคนแรกของผูุ้่นที่ได้รับเลือกเป็นนายกรัฐมนตรี และเห็นความสำคัญในการสถาปนา ความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีน เพื่อจะได้ขยายการค้าในระดับรัฐบาลต่อไป

โดยทั่วไปแล้ว ทักษะของผู้นำทางการเมืองญี่ปุ่นมีความสอดคล้องกับมคิมาฮานพอสสมควร ดังจะเห็นว่ามคิมาฮานส่วนใหญ่ไม่กลัวการรุกรานจากจีน และที่สำคัญคือต้องการให้ญี่ปุ่นรับรองจีน ในขณะเดียวกันให้มีความสัมพันธ์กับไต้หวันเหมือนเดิม ซึ่งทักษะส่วนใหญ่ของมคิมาฮานญี่ปุ่นได้รับการปฏิบัติ ยกเว้นการรับรองไต้หวันหลังการรับรองจีน รัฐบาลญี่ปุ่นสมัยทานาคะไม่อาจทำได้ เพราะ จีนได้ตั้งเงื่อนไขก่อนมีความสัมพันธ์กับญี่ปุ่นว่า ให้ถือว่าไต้หวัน เป็นส่วนหนึ่งของจีน แต่ไม่ได้ห้าม ญี่ปุ่นให้ค้าขายกับไต้หวันหลังการสถาปนาความสัมพันธ์กับจีน ญี่ปุ่นจึงยังคงค้าขายกับไต้หวันอยู่ต่อไป

ส่วนในกรณีของสื่อมวลชนนั้น ปรากฏว่าหนังสือพิมพ์ญี่ปุ่นได้เสนอข่าวสำคัญ 3 เรื่อง ที่น่าจะมีผลต่อการ เสริมสร้างให้รัฐบาลญี่ปุ่นสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีน คือ การ รับรองจีนในองค์การสหประชาชาติ การคัดค้านการ เพิ่มงบประมาณด้านการป้องกันประเทศ ที่มากเกินไป และประธานาธิบดีนิกสันไปเยือนจีน